

האגודה הישראלית לבלשנות יישומית

- ה כ י נ ו ס ה מ " ו -

כ"ג בתשרי תש"ף, 22.10.2019, האקדמית גורדון, חיפה

תקצירי ההרצאות

נשיאת איל"ש: פרופ' זהר לבנת
יו"ר איל"ש: פרופ' גילה שילה

הוועדה המארגנת
יו"ר הוועדה: ד"ר אסנת ארגמן
חברות הוועדה: ד"ר מיכל סיני, אירית אברהם

תוכן העניינים

מושבים מקבילים – מושבי בוקר 5.....

5..... מושב 1: גוני לשון בעברית החדשה

5..... עירית זאבי

5..... בין 'דָּבָר כהלכה' לבין 'בוא נדבר בסטייל': על שפת הפרסומת החרדית

6..... ענת שלזק

6..... דרכי הבעת רגשות באמצעות "סמול טוק" בשיח בקבוצת וואטס-אפ של מורים

7..... רוביק רוזנטל

7..... תופעות דיבור בשפת חיילים ומפקדים בצבא הישראלי

8..... מושב 2: לשון ומגדר

8..... שי רודין

8..... "בואי מאמי, שום פקס לא הגיע": שפה גברית מול שפה נשית ביצירתה של אורלי קסטל-בלום

9..... רונית שירן

9..... שירת דבורה כמשקפת שיח מנהיגותי נשים

10..... גוני בן-ישראל קסוטו

10..... "בְּרוּךְ שֶׁעֲשֵׂנִי אִשָּׁה": על השימוש של משוררות עבריות ב"לשון האב"

11..... מושב 3: לשונם של כותבים עבריים

11..... רבקה צור-ברזניץ

11..... על "גילוי וכיסוי" בלשונה של סביון ליברכט: האלוזיה ומופעיה השונים ביצירתה

13..... יאיר קורן-מיימון

13..... "יא ללה, יה ללה, ללה מְסֻעָדָה" - למשמעותם של צלילים אקספרסיביים בשירה ה"מזרחית"

14..... דבורה הרפז

הקשר שבין כוונות ומסרים סמויים לבחירת המשורר באמצעים לשוניים בשיר – ניתוח שלושה

14..... משירי יוסף שרון

מושבים מקבילים – מושבי לפני הצוהריים 15.....

15..... מושב 4: הלשון השירית כאתגר בלשני: עידון, ריחוק, ריכוך וריחוף

15..... תמר סוברן

15..... 'שרפים רפים נושפים את כנפם לרעם' - בין הפונטי לסמנטי בשירת דורי מנור

15..... מיכל שמשי בן-ארי

15..... 'אני יכול למות רבבות' – בין כפילות לזהות בלשון השירה של דן פגיס

16..... נטע דן

16..... ציפורים בשירת לאה גולדברג: מן האישי אל הפוליטי

17..... דלית וסרמן-אמיר

17..... "בתנור גופה סובב ליבה על שיפוד" – אתגרים סמנטיים ומנגוני ריכוך בשירת יהודה עמיחי..

- 19..... מושב 5: לשון בחינוך ובהוראה
- 19..... עירית השכל שחם
- 19..... כאשר אדם אומר 'איני יודע' - כבר הגיע למחצית החוכמה"
- 19..... ידע של סטודנטים במכללות לחינוך על אודות כתיבת עבודה סמינריונית
- 20..... אסנת ארגמן וליזה זימין
- 20..... האם הטקסט השכנועי אכן משכנע ואת מי?
- 20..... השפעת קריאת טקסט שכנועי על בחירה של בני נוער ומבוגרים בטעמי שוקולד
- 22..... אריה סובר וג'הג'אה נור-אלדין
- השפעת הוראת השפה הערבית באמצעות הומור על הישגי התלמידים בהבנת הנקרא בבית
- 22..... הספר היסודי במגזר הערבי בישראל
- 23..... איהאב אבו רביעה
- רמת המופשטות, הגיוון הלקסיקלי והדחיסות הלקסיקלית כמדדי התקדמות ברכישת העברית
- 23..... כ-L2 לערבית של תלמידי תיכון בדואים
- 24..... מושב 6: לשון וחברה
- 24..... בת-ציון ימיני
- 24..... תחיית מילים עתיקות בעברית במקביל לתקומת המדינה
- 25..... אושרי זיגלבוים
- 25..... "מלחמת השלום" – על הזיקה הסמנטית של המושגים 'מלחמה' ו'שלום' במקראות הלימוד
- 26..... אורן זונדר
- 26..... מטפורות מרחביות בעיתונות הכלכלית בישראל
- 27..... יהונתן וורמסר
- 27..... היחס ללשון חז"ל ומדיניות הלשון בתקופת ההשכלה
- 28..... מושבים מקבילים – מושבי אחה"צ המוקדמים**
- 28..... מושב 7: אירוניה בשיח הציבורי
- 28..... אלדעה ויצמן
- 28..... מירכאות אירוניה בעיתונות המקוונת: דו משמעות ופתרונה
- 29..... הלה אתקין
- יחסי גומלין הידודיים בתגובות אירוניות למאמרי עמדה מקוונים באתר של עיתון הארץ: אדוות
- 29..... ושרורים
- 30..... פנינה שוקרון-נגר
- 30..... אירוניה מרובדת בשיח הציבורי-פוליטי
- 31..... מושב 8: כלים לשוניים לניתוח טקסטים
- 31..... אילת יפת וחפציבה עמיחי
- 31..... שועל במשעול ללב עורב – הקטנת המרחק החברתי בשיח
- 32..... גליה שנברג
- 32..... התרגומים העבריים לשמות הדמויות ב"חלום ליל קיץ" השייקספירי
- 34..... ליאת סובולב-מנדלבאום

- 34... אפיונה של ה"אישה" המוזכרת ביותר בתלמוד הבבלי – אם אביי – באמצעות בירור לשוני... 34
- 36... מושב 9: מחקרים בדקדוק התבניות ובגרמטיזציה 36
- 36... עינת קוזאי' 36
- 36... התפתחות דומה, קצב שונה: כאשר תבניות מעכבות שינוי לשוני 36
- 37... כרמית מילר שפירו 37
- 37... "נראָה לך שאכפת לי?": על תהליך הגרמטיזציה של "נראה" בשיח היום-יומי הדבור 37
- 38... ניקול קציר 38
- 38... התפקיד השיחי-ארגומנטטיבי של קונסטרוקציות מינימום 38
- 40... מושבים מקבילים – מושבי אחה"צ המאחרים 40**
- 40... מושב 10: אירוניה והומור 40
- 40... זהר לבנת 40
- 40... אירוניה מטפורית בשיח הפובליציסטי – בין ביקורת לבידור 40
- 41... איילת כהן 41
- פואנטה מפתיעה כקריאה לפרשנות חוזרת: זכות הבחירה כטיעון חזותי ומילולי בסרטון שיווקי
- 41..... 41
- 42... טלי סידר 42
- 42... השפעת היררכיה וסולידריות על התקבלות מבעים אירוניים והומוריסטיים 42
- 43... מושב 11: בלשנות עברית 43
- 43... אבי גבורה, רמה מנור, פנינה טרומר 43
- 43... החוורת המשמעות של פועלי תנועה הפותחים תבנית פריפרסטית בעברית בת ימינו 43
- 45... ליאור לקס 45
- 45... לשאלת מעמד השורש השמי לאור שימור מבנה הבסיס בגזירה ובנטייה 45
- 46... ברק אוירבך 46
- 46... המשפט השמני ב"תורת חובות הלבבות" משלושה היבטים: דיאכרוני, סינכרוני ומשווה 46
- 47... מושב 12: ערבית ושפות יהודיות 47
- 47... יפה ישראלי 47
- 47... ספר יונה בארמית חדשה יהודית בלהג סקיז 47
- 48... ניצה דורי' 48
- 48... לחשי תפילה קצרים של נשים בשפה הדבורה בלאדינו בשלוש עתות מצוקה 48
- 49... יהודית רוזנהויז' 49
- 49... הבדלים בתחום אוצר המילים של סוגות אחדות בערבית מדוברת (ספונטנית) בארץ 49
- 50... רשימת המשתתפים 50**

עירית זאבי

בין 'דבר כהלכה' לבין 'בוא נדבר בסטייל': על שפת הפרסומת החרדית

המחקר שלהלן בוחן פרסומות מהעיתונות החרדית הישראלית בשנות האלפיים. פרסומות מסחריות הן חלק בלתי נפרד מהשיח הציבורי בימינו. תכליתם של הפרסומאים לשכנע את נמעניהם להשתמש במוצרים שונים; לשם כך הם מתבססים על נורמות ותפיסות עולם מרכזיות של הנמענים. מכאן, פרסומות מוכרות יותר ממוצרים; הן מוכרות גם אמונות וערכים, וניתוחן מאפשר לתאר ולאפיין את החברה בתקופה נתונה (זאבי, 2017; צרפתי וזאבי, 2012).

שאיפת החברה החרדית לשמר אורח חיים מסורתי-דתי ושלילתה האידיאולוגית את המודרנה ואת מדינת ישראל חייבו אותה להסתגר מפני השפעות החברה החילונית, והיא מתקיימת כמיעוט תרבותי-דתי בתוך חברת הרוב החילונית. בניגוד לדעה הרווחת שהחברה החרדית קופאת על השמרים, באחרונה היא נתונה להשפעות חברתיות-תרבותיות-כלכליות של החברה המודרנית המהוות פוטנציאל לשינויים מרחיקי-לכת וזירתם המרכזית היא אמצעי תקשורת ההמונים (זיכרמן, 2014; כהנר, 2017).

מטרת המחקר לבחון פרסומות המיועדות לציבור החרדי כמצע המבטא את ערכיו ותפיסותיו וכחלק ממנו את לשונו. במרכז המחקר ניצבת הסוגיה: מה מלמדות פרסומות על החברה החרדית ועל תמורות החלות בה. המחקר מתבסס על ניתוח איכותני-פרשני-סמיוטי ועל ניתוח לשוני-סגנוני של הפרסומות כתוצר של בחירה מבין אפשרויות קיימות המושפעת מההקשר החברתי-תרבותי. **קורפוס המחקר** כולל שני מגזינים מסחריים 'משפחה' ו'משפחה טובה' המבקשים לפנות אל כלל הציבור החרדי ונמנעים מכל זיהוי עם פלג זה או אחר והם הנפוצים ביותר בקרב הציבור החרדי. הפרסומות נדגמו באופן אקראי, והמדגם כולל חמש מאות פרסומות (מאתיים וחמישים מכל עיתון).

תרומת המחקר: מחקר העוסק בהיבטים תקשורתיים בחברה החרדית מצומצם. חקר פרסומות בחברה החרדית מהווה חידוש בתחום והוא בבחינת נושא שלא זכה עדיין לבדיקה מקיפה. **ההרצאה תלמד** כיצד שפת הפרסומת החרדית משקפת את הימצאותה של החברה החרדית על 'קו-תפר' בין מגמת שימור למגמת שינוי הן מבחינת המסרים המשמשים למכירת מוצרים והן מבחינת הבחירות הלשוניות-סגנוניות.

מקורות

זאבי, עי' (2017). שפת הפרסומת הישראלית. ירושלים: כתר.
זיכרמן, ח' (2014). שחור כחול-לבן מסע אל תוך החברה החרדית בישראל. תל אביב: ידיעות אחרונות.

כהנר, ל' (2017). בין גיאוגרפיה של היבדלות דתית לגיאוגרפיה של מובחנות מעמדית: מרחב וריבוד חברתי בחברה החרדית בישראל. בתוך ש' פישר, וני' ליאון (עורכים), מעמד דת וריבוד חברתי בישראל. ירושלים: ון ליר והקיבוץ המאוחד.

צרפתי, א' וזאבי, ע' (2012). "מדברים כהלכה": על הרטוריקה של פרסומות בעיתונות החרדית. מסגרות מדיה, 8, 114-89.

ענת שלזק

דרכי הבעת רגשות באמצעות "סמול טוק" בשיח בקבוצת וואטס-אפ של מורים

התקשורת עם האנשים סביבנו כיום השתנתה, והפכה למיידית וליעילה. קבוצות הוואטסאפ מאפשרות לנו להתעדכן זה בחייו של זה, להעביר מסרים, לשתף מידע, ליעץ ועוד. אפליקציית הוואטס אפ מאפשרת תקשורת סינכרונית ומיידית, ניידות גבוהה, ונגישות לכלל האוכלוסיה, כולל אלה שאינם בעלי אוריינות טכנולוגית גבוהה (Alghazo, Y.M.& Nash, J.A., 2017). אחד מיתרונותיו של השיח בוואטס אפ הוא האפשרות לשיתוף חברי הקבוצה במידע, ברגשות, בחוויות וביצירת אינטראקציה חברתית.

מטרת המחקר הייתה לבחון את דרכי השיח הרגשי בקבוצת וואטס אפ של מורים בישראל מבחינה סוציולוגית ומשמעותית תוך בחינת חשיבותן ומשמעותן עבורם. המחקר נשען על הרעיון, שדרכי הבעת הרגשות באמצעות "סמול טוק", הכולל אלמנטים מילוליים ושיחיים בקבוצת הוואטס-אפ של מורים כמו שימוש במילות תוכן רגשיות, שימוש מרובה בשמות תואר, אמוטיקונים מסויימים, מאפשרות למורה להשיג קשר אישי-חברתי-תרבותי רציף וזמין עם חבריו לשיח. כך נוצרת קבוצת מורים מלוכדת ובעלת תחושת שייכות לצוות המורים ולבית הספר.

אוכלוסיית המחקר כללה עשרים מורים מבית ספר מסויים בארץ, ששפת אימם היא עברית, מחתך סוציאקונומי גבוה או ממוצע. לצורך המחקר נאספו 40 שיחות מתוך וואטס-אפ קבוצתי של מורים בבית ספר תיכון מסויים בשנים 2018-2019. שיחות אלו נותחו מבחינת אלמנטים לשוניים ושיחיים לשוניים, המביעים רגשות, ובמקביל התקיימו ראיונות אישיים חצי-מובנים, המתייחסים לדרכי הבעת רגשות בשיח זה ומשמעותם עבור המורים.

שאלות המחקר: לאילו מטרות משמש ה"סמול טוק" בשיח בקבוצת הוואטסאפ המשותפת למורים, ומהם הנושאים המרכזיים בשיח בקבוצה זו? מהן הדרכים המילוליות והלא מילוליות בהן מביעים מורים רגשות אישיים בשיח הפרטי בוואטס-אפ? מהי משמעות (חברתית או אישית) השימוש בדרכים אלו, ומהי חשיבותן עבור המורה והקבוצה?

המחקר נעשה באמצעות מתודולוגיה איכותנית תוך שימוש בניחות שיח של שיחות מתוך קבוצת הוואטס אפ של מורים, וניתוח הראיונות החצי מובנים עם המורים. המחקר מצא, שחלק מהשיח בקבוצת הוואטס אפ של המורים כלל "סמול טוק", שהכיל הבעת רגשות של חבריה בדרכים שונות. השיח איפשר למורים לייצר תחושת שיתוף והעצמה אישית וקבוצתית, ואף יצר תחושת שייכות של המורים לביה"ס.

References

Alghazo, Y.m. & Nash J.A. (2017). The Effect of Social Media Usage on Course Achievement and Behavior. *Journal of Education and Practice*. ISSN 2222-1735 (Paper) ISSN 2222-288X (Online) Vol.8, No.2. Prince Mohammad Bin Fahd University, PO box 6466, KSA. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1131722.pdf>

רוביק רוזנטל

תופעות דיבור בשפת חיילים ומפקדים בצבא הישראלי

תופעות דיבור, על פי הגדרתה של אסתר בורוכובסקי בר-אבא (תש"ע), הן סטיות מהנורמה הלשונית המתקיימות על ידי ציבור דוברים רחב ולאורך זמן, ויוצרות מעין נורמה או תת-נורמה חדשה. עיון בצהלית מגלה תופעות דיבור אופייניות, בעיקר בהיקפן ובתפוצתן. ההרצאה תציג קטע מתוך המחקר המקיף על שפת הצבא הישראלית (להלן: צהלית), המבוסס על קורפוס של כ-6000 מבעים של חיילים שנלקטו מספרים, סרטים, תמלילי חיילים ועוד. במסגרת ההרצאה אעסוק בשתי תופעות דיבור הבולטות בשפת החיילים והמפקדים: יידוע הנסמך ושיבושי התאם בשם המספר. הדיון בתופעות אלו מוכר גם מן השפה הדבורה בעברית הישראלית בכלל. תפוצת שתי התופעות אינה עשויה מעור אחד. המחקר מעלה כי בצהלית יידוע הנסמך הוא כמעט הדרך היחידה בסמיכות מיוחדת. לא מצאתי בתיאור הצהלית הדבורה הופעות של יידוע הסומך. יצוין כי לא מצאתי בדיקת קורפוס שתאפשר השוואה עם תופעת יידוע הנסמך בעברית הישראלית בכלל. תפוצת שיבושי שם המספר מציגה תמונה מורכבת. המחקר מעלה כי בצהלית יש נטייה גבוהה לשיבושי ההתאם של שם המספר, אך היא אינה בלעדית. על פי השוואה עם קורפוס רחב (ראו: מלניק, 2018), נטייה זו גבוהה באופן מובהק משיבושי המין והמספר בעברית הישראלית בכלל, אך יש לסייג את הממצא בכך שהקורפוס הרחב מכיל בעיקר טקסטים בשפה כתובה. בדיקה השוואתית של תמלילי חיילים במסגרת קורפוס המחקר מעלה כי כשליש מהמבעים שיש בהם שם עצם בזכר ושם מספר אינם פועלים על פי חוק ההתאם, ולצד זה אין כמעט שיבושי אי התאם בשמות עצם בנקבה. תופעה זו חלה בעיקר על שמות עצם המציינים זמן. התופעה בלעדית כאשר שם העצם הוא 'חודש' ביחיד ('שנה וארבע חודש') או שהוא אינו מצוין ('שנה וארבע'). הממצאים מן המחקר יוצגו באמצעות דוגמאות, אבחנות ומיונים, ותובנות העולות מן הממצאים.

מקורות

אבינרי, י' (תשכ"ה). *יד הלשון*. תל אביב: יזרעאל.
בורוכובסקי בר-אבא, א' (תש"ע). *העברית המדוברת – פרקים במחקרה, בתחבירה ובדרכי הבעתה*. ירושלים: מוסד ביאליק.

גונן, ע' ורובינשטיין, ד' (תשע"ו). 'מהלכים על ציר הסתמיות: שם המספר בעברית המדוברת'. בתוך: גונן, ע' (עורכת), חוקרים עברית מדוברת. תעודה כז. תל אביב: אוניברסיטת תל אביב. מאיר, ע' (תשס"ה). 'זכר ונקבה במספר: המין הדקדוקי בשמות המספר כמערכת פגיעה'. בלשנות עברית, 55, 31-42.

מלניק, נ' (2018). 'היפוך או נטרול': המין הדקדוקי של שמות המספר. הרצאה בכנס איל"ש. האוניברסיטה הפתוחה, רעננה.

שורצולד, א' (1979). 'כללי התאם במין ובמספר ואוניברסאלים לשוניים'. ביקורת ופרשנות, 13-14, 251-263.

מושב 2: לשון ומגדר

שי רודין

"בואי מאמי, שום פקס לא הגיע": שפה גברית מול שפה נשית ביצירתה של אורלי קסטל-בלום

אורלי קסטל-בלום היא מן היוצרות הבכירות בספרות הישראלית. יצירתה זכתה לעיונים מחקריים רבים, ביניהם לשוניים: גלוזמן (1994) סובר, כי קסטל-בלום משלבת בין רבדים שונים של השפה, ומבצעת עירוב אינטנסיבי בין לשון "ספרותית" ו"דיבורית". לויטן (1993: 18) מכנה את לשונה "הדלה והמוגבלת ביותר" מכל הסופרים כותבי העברית ואילו הרציג (1998: 93-89) טוענת, שקסטל-בלום נוקטת בריקון ושבירה של מודלים ספרותיים ולשוניים, לצורך ריקון ושבירה של הגיון המציאות. לדידה של בן-שחר (2003: 78), "במשחקה הבלתי-פוסק בשפה, קסטל-בלום יוצרת עולם אבסורדי שאין בו כל ניסיון לעצב מציאות קוהרנטית, אף כי מבצבים ממנו קרעים ממציאות החיים שלנו".

במחקר זה אבקש להציע התבוננות בדיאלוגים המתקיימים ביצירותיה של קסטל-בלום המקדמים הבחנה בין שפה נשית לשפה גברית. עיון באופן שבו דמויות נשיות וגבריות מדברות מעלה לא רק את ההבדלים בין צורות הביטוי השונות של בני שני המינים, כי אם גם תופעה שאכנה "שעתוק שיח", במסגרתה נשים מסגלות לעצמן "דיבור" גברי, וזאת על מנת לשרוד בסביבות עוינות ומושחתות ולקבל גישה למשאבים שאינם מצויים בידיהן. באמצעות שעתוק השיח הדמות הנשית חודרת לטריטוריה גברית ומבצעת "גניבת שפה" אולם לא במובן הד-קונסטרוקטיביסטי (Ostriker, 1986) כי אם במובן הפרודי. החזרה על מימרות שהדמות הנשית לא מאמינה בהן מכניסה מימד הומוריסטי ליצירה וממקמת את הדמות הנשית במקום בלתי מוגדר – נזקקת לגבר אולם גם מלעיגה עליו בשמשה אופוזיציה שאינה לוחמת בהיבט הביצועי כי אם בהיבט השפתי.

ביצירות השונות חושפים הדיאלוגים בין הדמויות לא רק היבטים של זהות מגדרית. השפה קשורה בקשר גורדי לזהותם האתנית של הדוברים – מהם שחורים, לבנים, אשכנזים, מזרחיים ועולים מרוסיה וכן לזהותם הכלכלית (האלפיון העליון מול שכבות המצוקה), ותפקידה למנוע תפיסה של ישראליות מונוליטית ולקדם תפיסה פלורליסטית המנתצת את גישת כור ההיתוך. דמויותיה של

קסטל-בלום נאמנות לשפתן ובליל השפות מייצר דיסהרמוניה קפקאית המדגיש את ניכורן של הדמויות – מעצמן ומסביבתן.

מקורות

בן-שחר, רינה (2003). "חבל על הטרנד: על הפואטיקה של אורלי קסטל-בלום". בתוך: י' שלזינגר ומי' מוצניק (עורכים), *למ"ד לאיל"ש: קובץ מחקרים במלאות שלושים שנה לאגודה הישראלית לבלשנות שימושית* (עמ' 78-93). ירושלים: צבעונים.
גלזמן, מיכאל (1994). "המוזרות האינסופית של העולם". *מעריב*, ספרות ואמנות, 7/1/1994, עמ' 29.

הרציג, חנה (1998). *הקול האומר אני: מגמות בסיפורת הישראלית של שנות השמונים*. רעננה: האוניברסיטה הפתוחה.

לויטן, עמוס (1993). "כתובה כהפרשה". *על המשמר*, 26 בנובמבר 1993, עמ' 18.

Ostriker, Alicia (1986). *Stealing the Language*. Boston: Beacon Press.

רונית שירן

שירת דבורה כמשקפת שיח מנהיגותי נשים

שירת דבורה (שופ' ה) המוצגת כשירת הניצחון המושרת אחרי הקרב בין שבטי ישראל לכנענים באזור עמק יזרעאל (שופ' ד), משמיעה בעיקר את קולה של דבורה הנביאה, המנהיגה שמינתה את ברק המצביא, תכננה ויזמה את מלחמת הניצחון.

במחקר שיוצג אבקש להציע שבחינת התמות והאמצעים הרטוריים בשירתה של דבורה חושפת שיח מנהיגותי נשי, וקביעה זו עולה מתוך בחינת התמות והאמצעים הרטוריים הננקטים בשירת דבורה אל מול מאפיינים של מנהיגות נשית העולים ממחקרים בתחום הפסיכולוגיה החברתית ובוחנים את הקשר בין מנהיגות ומגדר (רוזנר 1990; קרק ואיגלי, 2010).

הדעה הרווחת בחקר המקרא היא ששירת דבורה נועדה בעיקר לשבח את אלוהי ישראל (קויפמן 1976; אמית 1999, בטלר 2009 ועוד). הרצאה זו מבקשת לחקור את השיח הרטורי בשירת דבורה ולהראות שעיקר עיסוקו התמטי דווקא באנשים: במנהיגים - דבורה וברק; בשרים/מחוקקים; בלוחמים; ובנשים, ושמגמתו העיקרית היא ליצור אינטראקציה בין המנהיגה ובין עמה ולהפיק לקחים מהאירוע הצבאי/מדיני לעתיד טוב יותר. לראיה פסוקים 14-18 העומדים במרכז המבנה הכיאסטי של השירה, מונים לשבח את השבטים שהתנדבו למלחמה ולגנאי את השבטים שהשתמטו ממנה. בנוסף, דבורה משתמשת ברטוריקה מעצימה כלפי המונהגים – המתנדבים למלחמה, מנהיגי השבטים - השרים, המחוקקים וכן ביחס ליעל אשת חבר הקיני (שירן, 2016). העצמת המונהגים היא אחד ממאפייני המנהיגות המעצבת הנתפסת כמייחדת את דגם המנהיגות הנשי (רוזנר 1990), אולם מתודה זו נחקרה בהיבטים ארגוניים כפועל יוצא של עשייה. בשירת דבורה נבחין בהעצמה שמקורה בשיח, והדבר מבחין בין שירתה לשירות מקראיות אחרות.

דוגמה בולטת נוספת המאפיינת את שיח דבורה ומבחינה בינו ובין השיח המאוחר בשירות אחרות במקרא היא ריבוי פניות לקהל. הפניות של דבורה מנוסחות בלשון נוכח או נוכחים והן קריאה להשתתפות בשיר השבח ובברכות לה' לצד קריאה לעשייה ולנקיטת פעולה. הפנייה יוצרת אצל המאזינים תחושה של שותפות, של מידיות ושל שבירת מחיצות בין המנהיגה לקהלה. ריבוי הפניות תורם ליצירת תחושה שהשירה אינה סיפור מנותק, אלא ביטוי של רגשות, מחשבות, כוונות וניסיון להשפיע בפועל על המתרחש מבחינה לאומית, מדינית, צבאית וחברתית.

מקורות

- אמית, יי (1999). *שופטים*. תל-אביב: עם עובד בע"מ.
- קויפמן, יי (1978). *ספר שופטים*. ירושלים: קרית-ספר בע"מ, והחברה לחקר המקרא בישראל.
- שירן, רי (2016). *מאפייני דמותה ומנהיגותה של דבורה עפ"י שופ' ד-ה* (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה). אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן.
- Butler, T. C. (2009). *Judges*. Nashville: Thomas Nelson Inc.
- Kark, R., & Eagly, E. (2010). "Gender and Leadership: Negotiating the Labyrinth". In J.C. Chrysler & D.R. McCreary (Eds.), *Handbook of gender research in psychology* (pp. 443-468). New-York: Springer.
- Rozner, J. B. (1990). "Ways women lead". *Harvard Business Review*, 68, 119–125.

גוני בן-ישראל קסוטו

"בְּרוּךְ שֶׁעָשִׂי אִשָּׁה": על השימוש של משוררות עבריות ב"לשון האב"

"הטקסטים היהודיים הקאנוניים, החל מן התנ"ך והתלמוד, וכלה בספרות המוסר והשור"ת, נוצרו, כמו בכל החברות הפטריארכליות, על ידי גברים [...] האיפיון ה"גברי" של הספרות היהודית הועבר, כמעט בשלמותו, לספרות ההשכלה העברית, ומשם אף לדור ביאליק" (כהן, 1996: 71). במשך מאות שנים הייתה לשונו של הקאנון העברי לשון גברית בלבד, "שפת האב"; השפה הנושאת בתוכה את מטען התרבות הלאומית הקאנונית, מורשת הדורות הקודמים.

ומה תעשינה נשים עבריות הרוצות לבטא עצמן באופן אותנטי ולהשמיע קולן בשירה ובפרוזה? זה מכבר הצביע המחקר הפמיניסטי על הלשון כשדה המאבק העיקרי להנחתן של נשים יוצרות בספרות (כהן, 1996; שחם, 2001; Ostriker, 1986). מאבק זה משותף אומנם לסופרות ולמשוררות, אך נדמה כי בשירה הוא חריף יותר. שכן "סוגות שיריות, אף יותר מאשר סוגות בתחום הסיפורת, הן נחלתן של גברים" (Gilbert and Gubar, 1979: 68).

אוסטריקר (1986) מצביעה על טקטיקה מרכזית שבעזרתה מפלסות נשים כתבות את דרכן אל תוך השיח התרבותי הגברי: "גניבת הלשון". גניבה זו משמעה יצירת טקסטים חדשים, מתוך התחברות אל הטקסטים הקאנוניים הגבריים באמצעות גישה מתקנת או דקונסטרוקטיבית, ומזווית הראייה הנשית. טובה כהן מכנה זאת ניכוס: "אימוץ שפת האב תוך כדי שינויה והתאמתה להבעתה ועיצובה האוטונומי של היוצרת" (כהן, 1996: 73).

בהרצאה זו אציג את השימוש שעושות משוררות עבריות בנות תקופות שונות, מרחל מורפורגו ילידת המאה השמונה-עשרה ועד משוררות בנות זמננו, בלשון האב. אראה כיצד הן "גונבות" "מנכסות", קוראות וכותבות מחדש את הטקסטים הקאנוניים הגבריים של התרבות העברית, מהתנ"ך ועד שירתו של ביאליק.

"הכתיבה היא האפשרות לשינוי, המרחב שממנו מחשבה חתרנית יכולה להסתער, תנועה מבשרת שינוי של מבנים חברתיים ותרבותיים" (סיקסו, 2006 [1975]: 138). להלן אבקש לטעון כי השימוש של משוררות עבריות בלשון האב, האופן שבו הן מפרקות ומרכיבות אותה מחדש, מייצר ביטוי נשי אותנטי שהוא בבחינת "תנועה מבשרת שינוי".

מקורות

כהן, ט' (1996). בתוך התרבות ומחוצה לה: על ניכוס "שפת האב" כדרך לעיצוב אינטלקטואלי של האני הנשי. סדן: מחקרים בספרות העברית, 2. אוניברסיטת תל-אביב. עמ' 69-110.

סיקסו, ה' (2006 [1975]). צחוקה של המדוזה. ללמוד פמיניזם: מקראה, האגודה הישראלית ללימודים פמיניסטיים ולחקר המגדר, תל-אביב: הקיבוץ המאוחד. עמ' 134-153.

שחם, ח' (2001). נשים ומסכות: מאשת לוט עד סינדרלה - תדמיות שאולות וייצוגי הדמות בשירי משוררות עבריות. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

Gilbert, S. M. and Gubar, S. (1979). *The Madwoman in the Attic: the Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*, London: Yale University Press, 1979.

Ostriker, A. (1986). *Stealing the Language: The Emergence of Women's Poetry in America*. Boston: Beacon Press.

מושב 3: לשונם של כותבים עבריים

רבקה צור-ברזניץ

על "גילוי וכיסוי" בלשונה של סביון ליברכט: האלוזיה ומופעיה השונים ביצירתה

ההרצאה הנוכחית תתמקד באלוזיות ובמופעיהן ביצירתה של הסופרת והמחזאית סביון ליברכט, ותדון באלוזיות – אלה הסמויות מן העין ואלה הבולטות יותר – בסיפוריה: "חדר על הגג", "סוסים על כביש גהה" "תפוחים מן המדבר", וכן בנובלה שלה "סועאד". על לשון כתיבתה של ליברכט כבר כתבה הרציג (1998. עמ' 95), ולפיה: "סגנונה הלשוני [של ליברכט] הוא רהוט ושופע, שונה מאוד מזה של סופרי הדלות". ואכן, האלוזיות הרבות ביצירתה של ליברכט, בנוסף לשאר האמצעים הלשוניים האמנותיים שהיא משתמשת בהם, מעידות על כך. על האלוזיות בסיפורים השונים להלן: הסיפור **חדר על הגג** הוא על אישה-אם המבקשת לפרוץ אל גג ביתה ולבנות שם "חדר משלה". שאיפה זו מתממשת על-אף הקשיים הרבים, ובסופו של דבר גיבורת הסיפור מנצחת וזוכה בחדר הנכסף. החדר זוכה להילה של קדושה באמצעות אלוזיות הקשורות במשכן: מרפסת הגג בנויה

כמקדש מעט, והטריטוריה הפרטית של הגיבורה מתאפיינת בסממנים וסמלים שיש בהם קדושה דתית: כל אלה מזכירים את המשכן, את כליו ואת עבודת הפולחן שבו. כידוע, המשכן הוא ייצוג לטריטוריה גברית ולעשייה גברית, והגיבורה מנכסת את סמלי המשכן ומעתיקה אותם אל הטריטוריה הנשית שלה על הגג הפולחני.

סוסים על כביש גהה הוא סיפור מטא-ראליסטי המשלב דמיון ומציאות, ובמרכזו נינה, גיבורת הסיפור, המתויגת כמשוגעת על-ידי הסובבים אותה. נינה מאמינה כי מקירות הבית המתפורר נושרים מטבעות עתיקים, והיא אוספת אותם ומחביאה אותם באזורים מוצנעים של גופה – אלוזיה לרחל המקראית המסתירה את התרפים של אביה, לבן. התירוץ של נינה: "תוכל לומר שענייני נשים הם ולא ירבו לשאול", מזכיר את האלוזיה המקראית: "כי דרך נשים ליי" (בראשית לא, לה). שתי הנשים – נינה של ליברכט ורחל מן המקרא – מגייסות את נשיותן כאמצעי מניפולטיבי כנגד הגברים המבקשים לערער את יציבותן. בסוף הסיפור מופיעה אלוזיה מקראית הקשורה באישה נוספת – אשת לוט. אלוזיה זו יוצרת אנלוגיה ניגודית בין הסיפור לבין תשתיתו המקראית.

בסיפור **תפוחים מן המדבר** יוצאת ויקטוריה, אם מירושלים, עיר הקודש, להשיב את פתה רבקה שעזבה את ביתה ועברה להתגורר עם בן זוגה בקיבוץ חילוני במדבר. כבר בכותרת הסיפור מצוי מוטיב התפוח, והוא הולך ומתגבש בסיפור מתחילתו ועד סופו. בחלומה של ויקטוריה הוא מקבל מוחשיות יתרה, בתמונת גן העדן: "ובחלומה איש ניגש אל וילונות לבנים... ועצי גן-עדן לפניו, עץ החיים ועץ הדעת ועצים נחמדי מראה נתונים בפחיות של זבל אורגני" – אלוזיה מובהקת לסיפור גן העדן שבספר בראשית.

הנובלה **סועד** מקיימת זיקה הדוקה לסיפור המקראי של שמשון ודלילה המופיע בספר שופטים (פרק טז, יג-יז), וכן לסיפור התלמודי על נכותו של שמשון שמופיע במסכת סוטה (י, ע"א), ועל פיו, שמשון "חיגר בשתי רגליו היה". אך בשונה מן הסיפורים המופיעים במקורות, סוף הסיפור של ליברכט הוא "סוף טוב".

לסיכום: יש מקום להבחין בין האלוזיות הידועות והבולטות יותר כמו האלוזיות לסיפור גן-עדן, לסיפוריה של אשת לוט או לסיפורם של שמשון ודלילה, לבין אלוזיות נסתרות, כמו מילה או צירוף מילים המעניקים משמעות נוספת לטקסט ומעשירים אותו. בספרו אומר יצחקי (1992: עמ' 27): "מידת בליטותה של האלוזיה תלויה גם ברוחב ידיעתו האישית של הקורא ומידת התמצאותו במערכת התרבותית שבתוכה מופעלת האלוזיה ובאינוונטר שלה". ליברכט, החוברת בלשונה אל סופרות "הגל החדש" של שנות השמונים, משמיעה, באמצעות האלוזיות, קול החובר אל רבדים לשוניים קדומים.

מקורות

הרציג, ח' (1998). *הקול האומר: אני – מגמות בסיפורת הישראלית של שנות השמונים*. תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.

יצחקי, י' (1992). *הפסוקים הסמויים מן העין – על יצירת א"ב יהושע*. רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.

כהן, ת' (2008). קווי לשון ייחודיים לסופרות דתיות וחרדיות בהשוואה לסופרות חילוניות בסיפורת הישראלית בת זמננו. חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.

ליברכט, ס' (1986). תמוחים מן המדבר. ירושלים: כתר.

ליברכט, ס' (1988). סוסים על כביש גהה. ירושלים: כתר.

ליברכט, ס' (2015). פנינים לאור היום. ירושלים: כתר.

צור-ברזניץ ר' (2012). קולות מושקקים ביצירת סביון ליברכט. חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה. חיפה: אוניברסיטת חיפה.

יאר קורן-מיימון

"יָא לֵלָה, יָה לֵלָה, לֵלָה מְסֻעָה" – למשמעותם של צלילים אקספרסיביים בשירה ה"מזרחית"

ה"שירה המזרחית" שנכתבת בישראל החל משנות החמישים של המאה העשרים על ידי מהגרים מארצות המזרח ואף על ידי בני הדור השני נותנת ביטוי לחוויית ההגירה והשלכותיה, וכמו כן מעוררת שאלות מורכבות אודות זהות, זיכרון, שפה והיסטוריה. המחקר אודות ה"שירה המזרחית" מציין שלושה מאפיינים לשוניים ייחודיים החוזרים ונשנים בה: הראשון, חזרה אל משלבים גבוהים, כגון: הלשון המקראית, המדרשית וההלכתית, לשונה של ספרות ימיי-הביניים, לשון הפיוט והתפילה לצד שימוש במשלבים נמוכים, כגון: שפת דיבור שכונתית, סלנג, ומעברים בין דיבור גבוה לנמוך. השני, דו לשוניות (עברית וערבית) – שילוב השפה הערבית כחלק מהשפה והכתיבה השירית בעברית. השלישי, חוסר תקינות דקדוקית ותחבירית של הטקסט השירי, שבא לידי ביטוי, למשל: בהשמטת מילות יחס מוצרכות, שימוש בפועל מוכפל, חילופי סמ"ך בשין ושי"ן בסמך, העדפת בניינים קלים להטיה על פני השימוש התקני ועוד. בהרצאתי אצביע על מאפיין נוסף, שככל הידוע לי, לא נחקר דיו עד כה בשירה המזרחית – השימוש המוגבר ביסודות צליליים אקספרסיביים נושאי משמעות. צליל מביע (אקספרסיבי) הוא צליל של עיצור או של תנועה ועיצור החוזר בשיר. לצליל כשלעצמו אין משמעות מוסכמת. הוא אינו מחקה צלילי טבע ומציאות (כפי שעושה זאת האונומטופיאה), אך הוא מצליח ליצור אווירה מסוימת ולעבות את הרגש מכוח משמעותה של המלה בטקסט, המשתלטת על ההקשר כולו. באמצעות ניתוח הטקסטים הספרותיים אצביע על תופעת הצלילים האקספרסיביים ואעמוד על משמעותם בהבנת הפואטיקה של השירה המזרחית. אתייחס לשיריהם של ארז ביטון, שבא סלהוב, אמירה הס, סמי שלום שטרית ואלמוג בהר. בדבריי אראה כיצד תופעה זו משרתת את מטרותיו האומנותיות של הטקסט הספרותי ומשתלבת בתפיסתו האידיאולוגית-פוליטית של היוצר בכינון הסובייקט המזרחי וזהותו.

מקורות

אופנהיימר, י' (2012). מה זה להיות אותנטי – שירה מזרחית בישראל. תל-אביב: רסלינג.

הרשובסקי-הרשב, ב'. (1968). "האם יש לצליל משמעות?" *הספרות*, א', 2, 410-420.
עלון, ק' (2011). *אפשרות שלישית לשירה- פואטיקה של שירה מזרחית*. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.
פרוכטמן, מ' (2000). *לומר זאת אחרת: עיוני לשון וסגנון בשירה העברית בת-ימינו*. באר-שבע:
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

דבורה הרפז

הקשר שבין כוונות ומסרים סמויים לבחירת המשורר באמצעים לשוניים בשיר – ניתוח שלושה משירי יוסף שרון

המחקר שיתואר בהרצאה עוסק בעיון בלשני-סגנוני בשלושה משירי יוסף שרון בקובץ
"התחייבויות" (תשע"ז).

בבסיס המחקר שתי הנחות יסוד: עיסוק סגנוני בטקסט ספרותי הוא עיסוק בלשון, והעיון בלשון
הטקסט הספרותי מחייב התייחסות לחקר הספרות, לתורת הסגנון ולחקר השיח, לתקשורת
ולאמצעיה המילוליים ולהשפעות חברתיות ופוליטיות שבתקופת כתיבת הטקסט. (פרוכטמן,
תשמ"ג).

בעת ניתוח השירים התברר שעיסוק בתוכנם בלבד – אין בו די. יש להתייחס לטכניקת כתיבת
השירים, משום שהם אינם כתובים כרצף לינארי אלא כפיסות תיאורים ללא המשכיות של זמן ושל
מקום, כשיח של אמירות כמו-מיושבות, שאינן פשוטות בהגיוןן (מירון, 2017). השירים דומים
לקולזיים המאפיינים את הזרם הקוביסט, והקורא נדרש להבין גם את התוכן וגם את הצורה כדי
לפצח את העמימות ואת האניגמטיות המאפיינת אותם.

מטרת המחקר הייתה למצוא מאפיינים לשוניים כדי ליצור תשתית סמנטית להבנת השירים.
בעקבות כך עולות שתי שאלות: (1) האם אמצעים לשוניים יכולים להסביר את העמימות שבשירים
וכיצד? (2) מהן כוונותיו הסמויות ומהם המסרים הסמויים של המשורר המתגלים בעזרת הבנת
הבחירה באמצעים לשוניים?

לצורך ניתוח השירים הסתייענו באמצעי קישור בשיח (עבאדי, תשמ"ח): שדות סמנטיים, פעלים
סבילים, שמות תואר, חזרות על שורשים מסוימים, סוגי משפטים, הבנת הסיבות להיעדר סימני
פיסוק ועוד. כך נחשפה הביקורת שמטיח המשורר כלפי החברה הישראלית ביחסה לזרים, כלפי
מבקרו וכלפי קונוונציות, מוסכמות וחוקים לשוניים המשרתים את כותבי השירה. כמו כן יתואר
יחסו המיוחד של המשורר לשפה העברית, כפי שהוא מתגלה בשלושת השירים.

מקורות

מירון, ד' (2017). בשולי ספר שיריו של יוסף שרון בתוך: ע' דיקמן וד' מירון (עורכים), *התחייבויות*,
(עמ' 253-256). ירושלים: מוסד ביאליק.

עבאדי, ע' (תשמ"ח). *תחביר השיח של העברית החדשה*. ירושלים: הוצאת מאגנס.

פרוכטמן, מ' (תשמ"ג). הלשון, הסגנון והטקסט הספרותי, *זהות ד'*, כתב-עת ליצירה יהודית (עמ'
87-97). ירושלים.

שרון, י' (תשע"ז). בתוך ע' דיקמן וד' מירון (עורכים), *התחייבויות*. ירושלים: מוסד ביאליק.

מושבים מקבילים – מושבי לפני הצוהריים מושב 4: הלשון השירית כאתגר בלשני: עידון, ריחוק, ריכוך וריחוק

תמר סוברן

'שרפים רפים נושפים את כנפם לרעם' - בין הפונטי לסמנטי בשירת דורי מנור

הרצאתי תעסוק במתח ובזיקות שבין הממד הפונטי לממד הסמנטי בלשון השירה. היא תתמקד בשיר 'פריז' של דורי מנור. מאז התקפתו החרפה של זך על אלטרמן ועל המכאניות כביכול של המשקלים והחרוזה שבשיריו, פנתה השירה העברית עורף למשקל, לחרוז ולבית, שהיו מאפייני השירה במשך דורות. שפת הדיבור חדרה אל השירה והוסיפה ממד נוסף של מתח למתחים ולאינטנסיביות שמאפיינים את הלשון השירית. אולם בראשית המילניום הסתמנה תפנית: כתב העת 'הו' החל לצאת ב-2005, והמתרגם והמשורר דורי מנור, עורכו, הצהיר:

"כתב העת 'הו' נוצר מתוך תחושה של דחיפות להשיב לשירה את מקומה המרכזי בתרבות העברית... להשיב את העברית העשירה, הלא-אנורקטית, אל לבה של היצירה הישראלית". ואכן מנור עצמו כותב בעברית ייחודית ובמשקל וחרוז מושלמים. שירתו פותחת אופקים חדשים, אך גם מעמידה אתגרי פענוח סמנטיים: למשל כיצד יתפענחו הצירופים שבכותרת? מה מחבר 'שרפים' אל 'רעם' ואל שאר השיר שכותרתו 'פאריז'? כיצד מתחברות מילות הבית הפותח אלו לאלו: "שם בנהר שחפים טורפים קטיפה ופקקים של שעם/ אל מצולות העיר הזאת אתה לא תשוב אף פעם", וכיצד יתחבר בית זה אל בתי השיר הבאים?

אני אראה כיצד כלי חקר בלשניים מסייעים להתגבר על האתגרים שמציבה שירת מנור: א. דרך בחינת ייחודו של הממד הפונטי והריתמי; ב. דרך בחינת מארגי השדות הסמנטיים; ג. באמצעות התחקות אחר הרכיבים הסמנטיים של מילונו הפואטי של משורר; ו-ד. שרטוט הזיקות בין הממד הפונטי-צלילי לממד המשמעות.

מקורות

יקובסון, ר' (תשמ"ד). *למה 'מאמא' למה 'פאפא'*. בתוך: *סמיוטיקה, בלשנות, פואטיקה*, (תרי' א' אבן זוהר וג' טורי). תל אביב: מכון פורטר והקיבוץ המאוחד. 129–135.
מירון, ד' (תשע"ב). *הפרח הנעדר מן הזרים*. בתוך: *ד' מנור, אמצע הבשר*. ירושלים: מוסד ביאליק. 236–334.
סוברן, ת' (תשע"ב). *מגעים בין לשון הדיבור ללשון השירה, תעודה י"ח*, 395–420.

מיכל שמשי בן-ארי

'אני יכול למות רבבות' – בין כפילות לזהות בלשון השירה של דן פגיס

ממבט ראשון נראית הלוגיקה, תורת ההיגיון, רחוקה מרחק רב מן הלשון הפואטית, המרוכזת, הציורית, הפונה גם אל הרגש. ההיגיון נתפס כקר ומחושב, אבל גם כְּמָה שמבטיח תקשורת והבנה.

כפילות' ו'זהות' הם מושגים לוגיים. במחקר קודם (שמשי בן-ארי, 2018) דנתי במתח שבין המישור הלוגי למישור הפואטי בלשונו של אלטרמן. בחנתי תבניות היסק הניצבות כפיגום לשוני מובהק מול השפע הפואטי. בשירת פגיס מצאתי לוגיקה לשונית מסוג אחר. בילדותו חווה פגיס (1929–1986) את אימי השואה. שיריו נודעו באופיים התמציתי, המרוחק, האירוני והאינטלקטואלי. בהרצאתי הנוכחית אבקש להראות את 'הלוגיקה הפגיסית' ואת ביטוייה בלשונו. עיקרה – המתח בין 'זהות' האני לבין הכפלות ופירוקים.

מצאתי בשיריו ביטויי כפל לשוניים ה'מציפים' את קובצי שירתו, הנה מקצתם: הכפלה מלאה – 'יבואו טורים טורים' ('הקרוב'); חזרה על מבע או על חלקים ממנו – 'כאילו ידעת, כאילו ידעתי' ('המשחק'); הכפלה עם מילת יחס – 'משורה לשורה' ('מכתב'); צירופים כבולים – 'רוגע של שתי וערב' ('המרבד הפרסי') ושבירת צירופים כבולים – 'בור הולך ובור בא' ('טיול מודרך'); כפילות בשדה הסמנטי של ההשתקפויות – 'נגורש כשתי בבאות' ('פרידת האוהבים').

'זהות' היא מושג לוגי – 'כל דבר זהה לעצמו', אבל היא גם מושג פסיכולוגי: זהות האני. היבט תמטי מרכזי בשירת פגיס הוא שאלת הזהות הרופפת של ה'אני' (הירשפלד, 1995; קינסטלר, 1982): 'אני דן, מי אני צריך להיות?' ('שאלה מצחיקה'), 'אני הוא אני' ('שנים-עשר פנים של אזמרגד'), 'למות רבבות' ('אוטוביוגרפיה'). שאלה זו עולה גם בספר הילדים 'הביצה שהתחפשה' (פגיס, 1973) המגולל מסע חיים של מי שתר אחר זהות לעצמו דרך התחפשויות.

הרצאתי קושרת את שני הקטבים הללו בלשון שירתו. אטען שהזהות הלא-יציבה של האני מתגלה בלשון במגוון טכניקות של הכפלה לשונית, בין השאר, בטכניקות של פירוק הגוף, כפילויות, השתקפויות וריבוי זהויות, המביאות עד אבסורד פואטי את המציאות הכאוטית הבלתי-נתפסת. הלשון, שהיא כלי מחשבה והיגיון בעולם ובמציאות נורמליים, הופכת בידי פגיס לכלי ביטוי של התפרקות הגוף היחיד, הזהותי. הוא נידון להיות בלתי יציב, כסימן לטראומה של מי שרד עולם כאוטי ונעדר היגיון.

מקורות

הירשפלד, א' (1995). 'על שירתו של דן פגיס'. בתוך *ע' פגיס, לב פתאומי*. עמ' 150-168. תל אביב: עם עובד.

קינסטלר, ע' (1982). 'כיסויים שקופים ושיקופים מכוסים – על שירתו של דן פגיס עם הופעת המבחר "שנים-עשר פנים"'. *מאזנים*, 3, 10-15.

שמשי בן-ארי, מ' (2018). *דפוסי היגיון וטיעון בשירי 'כוכבים בחוץ' לנתן אלטרמן* (עבודת גמר לאחר קבלת התואר 'מוסמך אוניברסיטה'). אוניברסיטת תל-אביב.

Mazur, k. (2012) Repetition. In *The Princeton Encyclopedia of poetry and poetics* (5th Ed.), 1170-1171.

נטע דן

ציפורים בשירת לאה גולדברג: מן האישי אל הפוליטי

שירי לאה גולדברג (1911–1970) נודעו באופיים המרוסן. בשירים, שרבים מהם הפכו לנכסי צאן ברזל בתרבות העברית, מתוארים רגשות עזים בלשון מעודנת. באמצעות טכניקות לשוניות שונות

של עידון, שבהן דנתי בהקשר אחר (דן רנן 2018), יצרה גולדברג סגנון מאופק ייחודי, שלא נס לחו גם חמישים שנה לאחר מות המשוררת.

השימוש בציפורים כסמלים, כמטפורות וכדימויים ליווה את שירת גולדברג מראשיתה ועד אחריתה. ציפורים מרבות להופיע בשירה לילדים ולמבוגרים, ונקט לגביהן פירוט יוצר דופן. מתברר כי הציפורים בשירת גולדברג מתפקדות כצופן, ופיענחו חושף טפח מעולמה הפנימי של המשוררת. באמצעות הציפורים כדימויים וכמטפורות הביעה המשוררת אמיתות קשות על עולמה הנפשי ועל הטבע האנושי, ודרך ייצגה תחושות ועמדות, שבדרך כלל נמנעה מהבעתן באופן מפורש ובלי כסות מטשטשת. הציפורים בשירי גולדברג נושאות משמעויות עמוקות, וההתחקות אחריהן בכלי הסמנטיקה ההכרנית שופכת אור על כמה מהשירים החידתיים של המשוררת ומעשירה את חקר לשונה הפואטית.

בהרצאתי אדון באופן שבו הציפורים מאפשרות ריכוך ועידון של אמיתות קשות בשלושה משירי גולדברג. בשיר "ציפורים נדות", שכונס בספר הילדים *מה עושות האילות* (1949), כתבה גולדברג על מלחמות העולם שטרפו את חייהם של מיליונים וגם את חייה. גולדברג נמנעה בדרך כלל מכתובה על מלחמות, ובעזרת הציפורים הביעה את עמדתה על האיוולת האנושית הכרוכה בלחימה. בשיר "בערב יומי" (שירים ב, 150) כתבה גולדברג על הכמיהה למשפחה באמצעות מוטיב הציפור. גולדברג הערירית מיעטה לכתוב על התשוקה לילדים, והשימוש בציפורים אפשר לה להביע באופן מעודן את רגשות הערגה. שיר ב במחזור "ILLUMINATIONS" (שירים ב, 281) הוא דוגמה נדירה, כמעט יחידה, לעיסוק של גולדברג במצב הצבאי והמדיני בארץ ישראל ולמאבק בין היהודים לפלסטינים. בשיר מתוארת ציפור כתומה מסתורית המרחפת מעל כפר ערבי הרוס ומעל ילדה ערבייה. באמצעות מוטיב הציפור ריסנה גולדברג את הדיון בנושא הטעון, והביעה ביקורת פוליטית מרומזת. נוסף לעיון בשירים אציג בהרצאתי את הקשר הרגשי העמוק שחשה גולדברג כלפי ציפורים, כעולה מעיון ביומניה.

מקורות

גולדברג, לי (1949). *מה עושות האילות*. תל אביב: ספרית פועלים.
גולדברג, לי (1986). *שירים*. בני ברק: ספרית פועלים.
גולדברג, לי (2005). *יומני לאה גולדברג*. בני ברק: ספרית פועלים.
דן רנן, נ' (2018). *מנגנוני ריסון ומנגנוני הגברה בלשון השירית של אורי צבי גרינברג, אברהם שלונסקי ולאה גולדברג*. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת תל אביב.

דלית וסרמן-אמיר

"בתנור גופה סובב ליבה על שיפוד" – אתגרים סמנטיים ומנגנוני ריכוך בשירת

יהודה עמיחי

צירוף המילים "בתנור גופה" מופיע בשיר "בוקר היציאה משבא" במחזור "ביקור מלכת שבא" של יהודה עמיחי מספרו "במרחק שתי תקוות" (שירים 1948-1962, עמ' 167). הצירוף מציג בפני הקורא

אתגר פענוח בשל המרחק הסמנטי שבין "תנור" ל"גוף" האנושי. גם הצירוף השני שבכותרת שמציג "לב" שסובב על "שיפוד", מחבר בין שני שמות עצם רחוקים. **מרחק סמנטי** הוא אחד האפיונים של מטפורה יצירתית. שירת עמיחי נודעה באתגרי הפענוח שהעמידה בפני הקוראים באמצעות צירופים מעין אלה.

הרצאתי תתמקד במנגנוני ה"ריכוך" שבעזרתם עמיחי מצמצם את המרחק בין שמות העצם במטפורות חדשניות. בעבודת הדוקטורט סקרתי מחקרים נירו-בלשניים המצביעים על צורת העיבוד המוחי של צירופים שרכיביהם רחוקים זה מזה. כמו כן הראיתי בעזרת ניתוח של שאלונים כיצד דוברי עברית מנסים להתגבר על המרחק בזוגות של שמות עצם כ"נסורת – שאלות" שלקוחים משדות סמנטיים רחוקים (וסרמן-אמיר, 2019). בהרצאה אראה כיצד בשיר השלם מפעיל עמיחי מנגנוני ריכוך שהעיקרי שבהם הוא השילוב והאריגה של **שדות סמנטיים**. הבלשן הגרמני טרייר (Trier) הגדיר שדה סמנטי כאוסף של מושגים קרובים ש"מכסים" תחום משמעות. מושג זה נקשר אל מושג **המטפורה** בשורה של תיאוריות (Black, 1962; Kittay, 1987; Lakoff & Johnson, 1980). לכולן משותפת התפיסה שחלק אחד במטפורה יוצר "מהפיכה" בהבנת החלק האחר, שדה סמנטי אחד "ממוֹפָּה" לתוך האחר. המבע המטפורי מחבר שני אברים שמקורם בשדות סמנטיים שונים ומתקיים ביניהם **מרחק סמנטי**. בהקשר של מבנה המטפורה השירית הציעה סוברן (2006) לאפיין מרחק סמנטי כמה שמונע מצירוף של שתי מילים לייצר תמונה מידית של מצב העניינים בעולם. המרחק הסמנטי בין אברי המטפורה השירית תורם לייחודה של הלשון השירית בכך שהוא דורש מאמץ שנשען על רגש ודמיון, לפשר בין הרחוקים וליישב את המתח והסתירה כביכול (1981 Ricoeur). אחת הדרכים לעמוד על הייחודיות בלשון המשורר היא באמצעות פריסת השדות הסמנטיים בשירתו כדרך לאפיין את הלקסיקון הפואטי שלו (סוברן 2013). פריסת השדות הסמנטיים ובחינתם חיונית להבנת מושג המרחק הסמנטי במטפורות החדשניות בשירת עמיחי, ולהבנת הדרך שבה הוא "מרכך" מרחק זה.

מקורות

וסרמן-אמיר, ד' (2019). **מרחק סמנטי**: מבט לשוני-קוגניטיבי-פואטי על מבנה הלקסיקון המנטלי, עבודת דוקטורט. אוניברסיטת תל אביב.

עמיחי, י' (1963). **שירים 1948-1962**. הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב.
סוברן, ת' (2006). לשונה היצירתית של אגו משעול: קווי אפיון בלשניים פואטיים. בתוך ר' בן שחר וג' וטורי (עורכים), **העברית שפה חיה**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד ומכון פורטר.

סוברן, ת' (2013). ניצה, בוסר, הבשלה וקמילה: מבט סמנטי-פואטי על "משירי הקיץ" של ביאליק. **בלשנות עברית**, 67, 109-130.

Black, M. (1962). *Models and Metaphors*. New York: Cornell University Press.

Kittay, E. F. (1987). *Metaphor: Its cognitive force and linguistic structure* (p. 148). Oxford: Clarendon Press.

Lakoff, G. J., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago-London: University of Chicago Press.

Ricouer, P. (1981). Cognition, imagination, and feeling. In M. Johnson (ed.), *Philosophical Perspectives on metaphor* (pp. 228-247). Minneapolis: University of Minneapolis Press.

מושב 5: לשון בחינוך ובהוראה

עירית השכל שחם

כאשר אדם אומר 'איני יודע' - כבר הגיע למחצית החוכמה¹ ידע של סטודנטים במכללות לחינוך על אודות כתיבת עבודה סמינריונית

הקורס הסמינריוני הנלמד בכל המוסדות האקדמיים להשכלה גבוהה הוא האתגר האקדמי המרכזי בלימודי התואר הראשון. קורס זה שונה מקורסים אחרים בדרכי ההוראה, באופי המטלות הנדרשות מהלומדים ובאחריות המוטלת על הלומדים לנהל את עבודת החקר (אפרתי ולידור, 2006; גל, 2010).

הקורס הסמינריוני כולל שלושה צירים מרכזיים: העמקה בסוגיה אחת בתחום הדעת, התנסות ראשונית של הסטודנטים בעריכת מחקר וכתיבת עבודה בהתאם למסורת הכתיבה האקדמית (היימן, השכל'שחם, כהן-סייג וקורלנד, 2017). הצלחה בכתיבת עבודה סמינריונית מחייבת תיאום בין כמה יכולות קוגניטיביות ואסטרטגיות. אחד המרכיבים החשובים להצלחה במשימה הוא הידע הנמצא בזיכרון לטווח הארוך (אייל, 2007; Hayes, 1996). ידע זה נחלק לשלושה סוגים: ידע הצהרתי (Declarative) - "לדעת את"; ידע הליכי (Procedural) - "לדעת איך" וידע מותנה (Conditional) - "לדעת מה לעשות מתי" מחקרים מצביעים על קשר חיובי מובהק בין הידע הטמון בזיכרון לטווח הארוך לבין הצלחה בכתיבה (השכל'שחם, 2011, Schoonen and de Gloppe, 1996; van Drie, Janssen, & Groenendijk, 2018).

במחקר הנוכחי אני מבקשת להציג ניתוח של הידע של סטודנטים במכללות לחינוך הלומדים בקורס סמינריוני - כמות הידע וסוגי הידע. כמו כן אבחן האם התחנכות במוסד אקדמי תורמת לקידום השליטה בכתיבה האקדמית.

לשם בחינת הידע נדרשו הסטודנטים לכתוב מכתב עצות לעמית/ה העומד/ת לכתוב עבודה סמינריונית כמוהם ולהדריך אותו/אותה בדרך להעמדת תוצר משובח (המשימה לקוחה משונן ודה-גלופר, 1996).

המשימה ניתנה הן לתלמידי ב"א בתחילת הקורס הסמינריוני הן לתמידי מ"א. ניתוח מכתבי העצות כלל ניתוח תוכן, בעקבותיו גיבשתי סכמת קידוד. מכתבי העצות מוינו על ידי וכן על ידי עמיתה. כמות העצות וסוגי העצות נותחו גם באמצעים כמותיים.

בהרצאתי אציג את מערכת הקידוד וכן את התוצאות. אני רואה חשיבות רבה במחקר זה, שכן המסקנות שופכות אור על הרכיבים השונים ועל הקשיים שבכתיבת עבודה סמינריונית. מסקנות אלה יכולות לשמש את כל העוסקים בהוראת הקורס הסמינריוני.

¹ סוקרטס

References

- Eyal, N. (2007). *The wonders of the memory and the deceits of forgetfulness*. Tel-Aviv: Arye Nir. Pub. House. Retrieved from:
<https://www.hebpsy.net/articles.asp?id=1086> [in Hebrew]
- Haskel-Shaham, I. (2011). *Writing Assessment Model as a Writing Generator - Thesis submitted for the degree of "Doctor of Philosophy"*. Submitted to the Senate of the Hebrew University. [in Hebrew]
- Hayes, J. R. (1996). A new framework for understanding cognition and affect in writing. In C. M. Levy, & S. Ransdell (Eds.), *The science of writing. Theories, methods, individual differences and applications* (pp. 1- 27). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Schoonen, R. & de Glopper, K. (1996). Writing performance and knowledge about writing. In: Rajlaarsdam, G.; Couzijn, M. & Van den Berg, H. *Effective teaching and learning to writing*. Amsterdam. U. Press. PMID:8599961
- Van Drie, J., Janssen, T. & Groenendijk, T (2018). Effects of writing instruction on adolescents' knowledge of writing and text quality in history. *L1-Educational Studies in Language and Literature*, 18, pp. 1-28.
<https://doi.org/10.17239/L1ESLL-2018.18.03.08>

אסנת ארגמן וליזה זימין

האם הטקסט השכנועי אכן משכנע ואת מי?

השפעת קריאת טקסט שכנועי על בחירה של בני נוער ומבוגרים בטעמי שוקולד

הטקסט השכנועי, שבו נכללת גם הפרסומת, מטרתו להשפיע על התנהגות הנמענים, לעצב אותה ולשכנע אותם לשנות התנהגות (ניר, 1974; טרומר, 1994; לבנת, 2010; קאנאן וטיאגו, 2013). במקרה של פרסומת, הרי שהטקסט השכנועי מנסה לגרום לנמען לרכוש מוצר או שירות מסוים. מטרת מחקר זה לחשוף אם קיימים הבדלים באופן שבו מושפעים הנמענים מהטקסט השכנועי לעומת הטקסט המידעי. שאלת המחקר המרכזית היא האם הטקסט השכנועי אכן משכנע, ויכול לגרום לנמענים לשינוי התנהגות בטווח הקצר.

נבדקו 135 משתתפים משתי קבוצות גיל שונות: בני-נוער בכיתות ח' ומבוגרים בגילאי העשרים. ההתייחסות לבני נוער כקבוצה נפרדת נעשתה משום שלאורך השנים הלך והתרחב תחום השיווק והפרסום לילדים ובני נוער. בני נוער חשופים למגוון עצום של מקורות מידע, שלא היו זמינים עבורם בעבר. חברות מסחריות רואות בבני הנוער קהל יעד פוטנציאלי, ומשקיעות כסף רב בפרסום הפונה לאוכלוסייה זו (וייסבלאי, 2010). שאלת המחקר השנייה נובעת מבחינת ההבדלים בין שני הקהלים,

והיא: האם קריאת טקסט שכנועי משפיעה על בחירתם של בני נוער באופן שונה מבחירתם של מבוגרים?

במטרה לענות על שתי שאלות המחקר נערך ניסוי בחטיבת ביניים ובמכללה, שתיהן בצפון הארץ. בניסוי השתתפו 69 תלמידי בית-ספר מכיתות ח' שגילם הממוצע הוא 14 ו-66 סטודנטים במכינה קדם-אקדמית שגילם הממוצע 23.7. בניסוי שנערך, קיבלו המשתתפים טעימות של שני סוגי שוקולד לכאורה. בקבוצת הניסוי לווה שוקולד מס' 1 בטקסט שכנועי שפירט את מעלותיו הרבות, ואילו שוקולד מס' 2 לווה בטקסט מידעי שתיאר באופן יבש את תכונותיו, ללא ניסיון להשפיע על הטועמים. שני השוקולדים היו למעשה אותו שוקולד בדיוק. בקבוצת הביקורת נטעמו שני השוקולדים כשהם מלווים בטקסטים מידעיים שונים, אך עדיין מדובר היה באותו שוקולד בדיוק. הניסוי אפשר לבדוק את השפעת המשתנה הבלתי תלוי (חשיפה לטקסט שכנועי) על המשתנה התלוי (התנהגות = הבחירה במוצר).

תוצאות הניסוי הראו שהן המבוגרים והן בני הנוער הושפעו מהטקסט השכנועי בבחירת השוקולד הטעים להם. בקרב בני נוער נמצאו הבדלים מובהקים בין קבוצת הניסוי לקבוצת הביקורת שנחשפה לשני טקסטים מידעיים. מתוצאות הניסוי ניתן ללמוד כי הטקסט השכנועי משכנע את כלל הנמענים, אך בעיקר את בני הנוער, וכדאי להסיק מכך לגבי הוראת הטקסט השכנועי בהקשרים חינוכיים (ולא רק לשוניים).

מקורות

וייסבלאי, א' (2010). *ילדים וצרכנות*. ירושלים: הכנסת מרכז המחקר והמידע. נדלה ב-15 במאי 2019

מתוך: https://fs.knesset.gov.il/globaldocs/MMM/cb546b58-e9f7-e411-80c8-00155d010977/2_cb546b58-e9f7-e411-80c8-00155d010977_11_9594.pdf

טרומר, פי (1994). המסר הסמוי בלשון הפרסומת המסחרית. *לשונו לעם, מ"ה*, 157-165.

לבנת, ז' (2010). בעיות בהוראת שיח הטיעון. *איגרת מידע, נ"ג*, 6-17. נדלה ב-23 בפברואר 2019 מתוך:

<http://cms.education.gov.il/NR/rdonlyres/8B8777C7-F164-4499-92E8-DF287346FC16/109730/SiachHatiun.pdf>

ניר, ר' (1974). התעמולה, הפרסומת והוראת הלשון. *עיונים בחינוך*, 2, 51-62.

Kannan, R., & Tyagi, S. (2013). Use of Language in Advertisements. *English for Specific Purposes World*, 37(13), 1-10.

השפעת הוראת השפה הערבית באמצעות הומור על הישגי התלמידים בהבנת הנקרא בבית הספר היסודי במגזר הערבי בישראל

שילוב הומור בחינוך הינו נושא שנחקר במדינות רבות ובתוך כך גם בישראל מתוך כוונה לבחון שיטות אלטרנטיביות להוראה כדי להיטיב עם הישגי התלמידים בתחומי ידע שונים (Glenn 2002; Morreall 2008). בין היתר נמצא ששילוב הומור בהוראה משפר את היכולת האנליטית, הביקורתית ואת החשיבה היצירתית של התלמידים (Stopsky 1992; Garner 2006). מחקרים שעוסקים בשילוב הומור בשדה החינוכי במגזר הערבי בישראל לא קיימים. מחקר זה הינו ראשוני בתחום. ההתייחסות של אנשי מערכת החינוך לשילוב הומור בהוראה הינו אמביוולנטי. ישנם מורים שמתנגדים לרעיון ואחרים מקבלים אותו בחיוב. הדבר נובע משתי סיבות עיקריות: האחת, החשש שהתלמידים יסטו מהמהלך התקין של הלמידה, והסיבה השנייה היא התחושה של חלק מהמורים שאין להם את הכלים המתאימים לייצר הומור ו/או להתמודד עם תלמידים שמפתחים הומור במהלך השיעור או להתמודד עם טקסטים הומוריסטיים במהלך השיעור שעלולים לייצר אווירה "לא רצינית" בכיתה, ומכאן לאבד שליטה על מהלך השיעור. הבעיה חריפה יותר במערכת החינוך במגזר הערבי בישראל. בדרך כלל, המורים במגזר הערבי חוששים שהשימוש בהומור עלול לפגוע בתדמיתם ובמעמדם ושהם עלולים לאבד שליטה על הכיתה. המחקר נועד לבחון באיזו מידה משפיע שילוב טקסטים ספרותיים הומוריסטיים בהוראת השפה הערבית על הישגי התלמידים בהבנת הנקרא אצל תלמידי כיתה ד' במגזר הערבי בישראל. המחקר בוצע בבית ספר שתלמידיו ערבים בדרום הארץ. שיטת המחקר התבססה על כיתת ניסוי וכיתת ביקורת. המחקר בחן את רמת הידיעות של התלמידים בהבנת הנקרא על מרכיביה: תוכן גלוי וסמוי, פירוש ושילוב, הערכת טקסט והסקת מסקנות. בכיתות הניסוי נלמדו ארבעה סיפורים הומוריסטיים ואילו בכיתות הביקורת נלמדו ארבעה סיפורים ללא הומור. מתוצאות הניסוי התברר שרמת ההישגים של התלמידים שלמדו הבנת הנקרא באמצעות סיפורים הומוריסטיים הייתה גבוהה ב 15 עד 20 אחוזים מרמת ההישגים של התלמידים בכיתות הביקורת. כמו כן דווח על אווירת לימודים חיובית בכיתות הניסוי.

מקורות

- Garner, R. L. (2006). Humour in pedagogy: How ha-ha can lead to aha. *College Teaching*, 54(1), 177-180.
- Glenn, R. (2002). Brain research: Practical applications for the classroom. *Teaching for Excellence*, 21(6), 1-2.
- Morreall, J. (2008). 'Health, the workplace and education'. In Raskin, V. (ed.). *The Primer of Humour Research*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, pp. 449-478.
- Stopsky, F. (1992). *Humour in the Classroom: A New Approach to Critical Thinking*. Lowell (MA): Discovery Enterprises.

רמת המופשטות, הגיוון הלקסיקלי והדחיסות הלקסיקלית כמדדי התקדמות ברכישת העברית כ-L2 לערבית של תלמידי תיכון בדואים בדרום ישראל

בהרצאה אציג את מחקרי הבודק התקדמות ברכישת העברית כשפה שנייה של 50 תלמידי כיתה ט' ו-י"א בדואים בנגב בישראל באמצעות שלושה מדדים לקסיקליים: רמת המופשטות של השפה, הגיוון הלקסיקלי והדחיסות הלקסיקלית. בנוסף, המחקר מעריך את יעילותם של המדדים הללו לבדיקת העושר הלקסיקלי של עברית כ-L2 לערבית בקבוצות הנבדקות. הקורפוס כלל 50 חיבורים שנכתבו בעברית בנושא טיעוני, ועל כל חיבור בוצעו בדיקות שלושת המדדים. מהניתוח הכמותני עולים מספר ממצאים: ראשית, רמת המופשטות של העברית כשפה שנייה עולה עם הגיל; מדד המופשטות שהראה זאת בבירור התגלה כמדד יעיל בשני הגילאים. לעומת זאת, בדיקת הדחיסות הלקסיקלית לא הראתה את העלייה הצפויה עם הגיל, ואני חושד שהסיבה היא שהדחיסות הגבוהה יחסית בגיל הנמוך מצביעה על חוסר קישוריות ולכידות ולא על כשירות לשונית גבוהה, כפי שציפיתי. בכיתה י"א תוכנית הלימודים של בתי הספר התיכונים הערביים בישראל מתמקדת בקישוריות, ואז הדחיסות יורדת. שלישית, גם בדיקת הגיוון הלקסיקלי לא הניבה ממצאים מובהקים, כנראה בשל העובדה שבדיקה זו מושפעת מאורך הטקסט, שבכיתה ט' עדיין אינו מספיק לביצוע בדיקה מהימנה. מסקנות: את בדיקות הדחיסות הלקסיקלית והגיוון הלקסיקלי, לפחות במתכונתן הנוכחית, רצוי לדחות עד כיתה י"א, בעוד שבדיקת המופשטות יעילה כבר בכיתה ט' ומראה עליה עם הגיל והחשיפה לעברית כשפה שנייה לערבית.

מקורות

הנקין, ר' (2003). עוד על יתרות תלויות מטלה בשפת-ביניים. בתוך ד' סיוון ופ"י הלוי-קירטצ'וק (עורכים), *קול ליעקוב: אסופת מאמרים לכבוד פרופ' יעקב בן טולילה (עמ' 151–171)*. אשל, באר-שבע.

Jarvis, S. (2012). "Lexical Challenges in the Intersection of Applied Linguistics and ANLP". In C. Boonthum-Denecke, P.M. McCarthy & T.A. Lamkin (eds.), *Cross-Disciplinary Advances in Applied Natural Language Processing: Issues and Approaches*. Hershey, PA: IGI Global: 50–72.

Johansson, V. (2008). "Lexical Diversity and Lexical Density in Speech and Writing: A Developmental Perspective". *Lund University, Dept. of Linguistics and Phonetics Working Papers* 53: 61–79.

Laufer, B & Hulstijn, J. (2001). "Incidental Vocabulary Acquisition in a Second Language: The Construct of Task Induced Involvement". *Applied Linguistics*, 22(1), 1–26.

Polio, C. (2001). "Research Methodology in Second Language Writing Research: The Case of Text-Based Studies". In T. Silva & P.K. Matsuda (eds.), *On Second Language Writing*. Lawrence Erlbaum, Mahwah, NJ: 91–115.

מושב 6: לשון וחברה

בת-ציון ימיני

תחיית מילים עתיקות בעברית במקביל לתקומת המדינה

בר-אשר (1996) מתאר שני עקרונות של ועד הלשון בחידוש מילים בשפה העברית: הדרך הראשונה בעיקרון הראשון היא החייאת מילים מהעברית הקלסית ומימי הביניים, והשנייה – קביעת משמעויות חדשות למילים לפי הצורך. העיקרון השני הוא חידוש מילים משורש קיים בעברית. בהרצאתי אביא ממצאי מחקר על היקף חידושי המילים מהעברית הקלסית והביניים שהוחזו מאז קום המדינה.

במחקר זה נסרקו כל המילים במהדורה האחרונה של מילון אבן שושן (2003) ונאספו מילים עתיקות שלא שימשו ברציפות לאורך כל רובדי העברית, המשמשות בעברית בת-זמננו במשמעותן הישנה או במשמעות חדשה. להשלמת התמונה עד לשנת 2018 נבדקו 41 גיליונות "אקדם" מהשנים 2018-2003. לאחר שאותרו המילים המתאימות, הן נבדקו במילון גור (1946) כדי לוודא שהמשמעויות החדשות עדיין לא היו קיימות אז. היקף השימוש נקבע בעזרת ידע עולם ובחיפוש במרשתת.

הממצאים העלו 98 מילים עתיקות במשמעויות חדשות בהתפלגות זו: 31 מילים מקראיות, 44 מלשון חז"ל ו-23 מלשון ימי הביניים. רוב המילים שהוחזו ספגו משמעות מודרנית יותר הקשורה למשמעות המקורית, ומיעוטן הוחזו במשמעותן העתיקה כמו כרכוב, גד, גופן, מִשְׁרָה. מילים רבות חודשו בתחומים אלה: יחסי המדינה והאזרח (17 כמו אגרה ואומנה), צבא ומשטרה (11 לדוגמה אפוד וברדס), אוכל ובישול (11 למשל כירה ומחמצת). כמעט מחצית המילים הן מילים שאולות (39), בעיקר מארמית (27).

מרבית המילים שהוחזו הן מתקופת לשון חז"ל שבה היה מגע רב בין היהודים לתרבויות העמים שכבשו את הארץ. בתקופה זו גם שאלה העברית מילים רבות מארמית, שלפי טור-סיני (1928: 31), הייתה הלשון הרשמית של המעצמות ששלטו מהודו ועד כוש, ונחשבה ללשון מומחים ושפה מקצועית. התחומים הבולטים ביותר: יחסי המדינה והאזרח, צבא ומשטרה מאפיינים מדינה ריבונית, ותחום הבישול הוא אוניברסלי. מתוך אלפי המילים שחודשו בשפה מאז תקופת ההשכלה, אחוז המילים העתיקות שהוחזו בשבעים שנות המדינה היה מזערי. אומנם קורפוס המחקר אינו כולל חידושי לשון מאז תחיית הספרות העברית לפני כ-270 שנה, אך הוא משקף את התקופה המשמעותית ביותר בתולדות העברית שבה הייתה ישראל למדינה ריבונית, ושבה גדל מאוד הצורך במילים שיבטאו את צורכי הזמן בעידן המודרני. בהרצאה יוצגו ממצאים ומסקנות נוספות שצר המצע מלהכילם כאן.

מקורות

אבן שושן, א' (2003). *מילון אבן שושן*, תל אביב: עם עובד, כנרת, זמורה-ביתן, דביר, ידיעות אחרונות.

בר-אשר, מ' (1996). על חרושת המילים בוועד הלשון ובאקדמיה ללשון העברית. *לשונו לעם, מז*, 18-3.

גור, י' (1946). *מילון עברי*. תל-אביב: דביר.

האקדמיה ללשון העברית (2003-2018). *אקדס*: ידיעון האקדמיה ללשון העברית. גיליונות 21-62.

טור-סיני, נ"ה (1928). *מילים שאולות בלשונו*. ירושלים: ראובן מס.

אושרי זיגלבוים

"מלחמת השלום" – על הזיקה הסמנטית של המושגים 'מלחמה' ו'שלום'

במקראות הלימוד

המושגים 'מלחמה' ו'שלום' שייכים למסגרת תוכן של יחסי מדינות ועמים, ומביעים יחס של ניגוד משמעים. הדיכוטומיה בין שני המושגים הללו מתבטאת בלשון המקרא, בלשון התפילה, בעיתונות העברית, בנאומים פוליטיים ובמילונים. ניתוח סמנטי-קוגניטיבי של יצירות שנכללו במקראות לימוד המיועדות למגזרי חינוך שונים – ממלכתי, ממלכתי-דתי, חרדי ואנתרופוסופי, חושף את גוני המשמעות של 'מלחמה' ו'שלום', ומצביע על זיקה בין שני מושגים הנתפסים אצל הדוברים כמנוגדים.

ההרצאה תתמקד בטשטוש הסמנטי-מושגי בין 'מלחמה' ו'שלום' ובאופן שבו הוא מוביל לשחיקת הניגוד הבסיסי בין שניהם, ומשליך על תפיסת המלחמה והשלום בקרב הציבור הישראלי (גבריאלי נורי, 2011). מצד אחד חושף המחקר את יחסי הניגוד בין שני המושגים, כפי שהם משתקפים במקראות הלימוד, כך למשל מוזהה המלחמה עם גבריות ואילו השלום מוזהה עם נשיות ועם תמימות (גלזר חלד, 2017); מצד שני מתגלים יחסי תלות והדדיות בין שני המושגים, כך מוצגת המלחמה כתנאי לשלום, והשלום מתואר במונחי מלחמה, כגון "המאבק לשלום", "רודף שלום", "קורבנות השלום" ועוד. בחינת המטפורות והצירופים הכבולים בשדות המלחמה והשלום מגלה טפח נוסף על משמעותם של המושגים. כל אלו מאפשרים לתאר את ההיערכות המושגית של המושגים 'מלחמה' ו'שלום' ולחשוף את הקשרים בין שני השדות הסמנטיים הללו (סוברן, 2006). מבט משווה על מקראות לימוד של מגזרי חינוך שונים מגלה כי עצם הבחירה לכלול יצירות מסוימות במקראות הלימוד ולהדיר אחרות, מבטאת את השקפת עולמם של עורכי המקראות, ואת חתירתם לעבר מטרותיהם האידיאולוגיות. ההרצאה מציגה חלק ממחקר מקיף יותר שעסק בתמורות סמנטיות במבעי זהות לאומית במקראות הלימוד (זיגלבוים, 2019), וייחודה מתבטא בשימוש בכלים סמנטיים-קוגניטיביים לזיהוי מבנים הכרתיים-תודעתיים התורמים להבנת המושגים 'מלחמה' ו'שלום' ותפקידם בחברה הישראלית.

מקורות

גבריאלי נורי, ד' (2011). 'השלום ינצח את כל אויביו' – על הטשטוש הסמנטי שבין 'שלום' ל'מלחמה' בשיח הפוליטי. *עיניים בשפה ובחברה*, 3(2), 166–179.

זיגלבוים, א' (2019). *מבעי זהות לאומית – תמורות סמנטיות במקראות בית הספר מקום המדינה ועד ימינו* (חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה). אוניברסיטת תל-אביב.

סוברן, ת' (2006). *שפה ומשמעות – סיפור הולדתה ופריחתה של תורת המשמעיים*. חיפה: אוניברסיטת חיפה.

אורן זונדר

מטפורות מרחביות בעיתונות הכלכלית בישראל

בחברה המודרנית העיתונות הכלכלית היא חלק מהמערכת הכלכלית; בהרצאה זו אציג מחקר* החושף את המטפורות העיקריות בעיתונות הכלכלית ואת מקורותיהן. חשיפת המטפורות יכולה להראות את הלך המחשבה הנפוץ בקרב משתתפי השיח הכלכלי, וכן לשמש דרך לבקר את השיח הרווח בהקשרים כלכליים במקום ובזמן נתונים.

ההרצאה תתמקד בקטגוריה הגדולה ביותר של מטפורות שנמצאו בשפה הכלכלית, קטגוריה שאני מכנה מטפורות מרחביות. קטגוריה זו כוללת מספר קטגוריות משנה, כגון כיוון, גודל, תנועה ודרך. המטפורות המרחביות משקפות הן את היבט הגודל, המשמש בדרך כלל כמטפורה לערך חיובי, והן את היבטי הגדילה, ההתקדמות וההליכה קדימה כמטפורה להתרחשות חיובית בכלכלה.

על פי התפיסה הבסיסית שהמטפורות המרחביות מייצגות, סכומי כסף, משכורות, מדדים ומיסים – כולם נתפסים במערכת הכלכלית כמהויות שיש להן גודל או גובה. התזוזה של מהויות אלה למעלה ולמטה בולטת מאוד – זוהי התזוזה העומדת במרכז הפעילות הכלכלית באשר היא.

המטפורות שנמצאו בקורפוס של העיתונות הכלכלית מוינו הן על פי מקורותיהן והן על פי דרגת המילון שלהן. מבחינת דרגת המילון נקבעו שלוש קטגוריות: מטפורות ממולנות, מטפורות קונבנציונליות ומטפורות תקשורתיות. ככל שמרבים להשתמש במטפורה מסוימת, כך היא הופכת לקפואה או ממולנת (מחיר עולה, ירידה בריביות). מן הצד השני, אנו מוצאים בקורפוס מטפורות תקשורתיות לפי המודל שהציגו לייקוף וטרנר (2009). מטפורות אלו הן מטפורות חיות שלא עברו מילון, ולכן מתאימות להצגה תקשורתית של אירועים כלכליים (הרכבות יצאו לדרכן, רצה מהשקעה להשקעה). בתווך נמצאות המטפורות הקונבנציונליות, כאלה שמרבים להשתמש בהן והן נפוצות בשפה, אך עדיין לא עברו מילון ונותרה בהן חיות.

זיהיתי בקורפוס תת קבוצה של מטפורות שכיניות אותן "דרמטיות". השימוש במטפורות אלו נועד להגביר את האופי הדרמטי של דיווחים כלכליים ולהעצים את ערכם החדשותי. בשל הצרכים של העיתונות המודרנית – הצגה דרמטית של אירועים ושל סיפורים, תחרות על תשומת הלב של הקוראים, וכן ניסיון להעניק ערך חדשותי מוגבר לאירועים כלכליים שעלולים לעורר עניין מועט. שימוש במטפורות דרמטיות מעצים את המשמעות של התזוזה, ומדגיש את הדרמטיות, העוצמה והמהירות של התנועה במקרים אלו.

*המחקר הוא חלק מעבודת דוקטור הנכתבת בהנחיית פרופ' זהר לבנת.

מקורות

- סוברן ת' (תשס"ו 2006). שפה ומשמעות: סיפור הולדתה ופריחתה של תורת המשמעים, אוניברסיטת חיפה, 53 – 60, 110 – 129.
- עבאדי ע' (תשנ"ח). מטפורות בשיח הפוליטי בישראל, חלקת לשון 26, 56 – 67.
- Hu, C & ,Chen, Z. (2015). Inflation Metaphor in Contemporary American English. Higher Education Studies 21-35, (6)5 ,
- Lakoff, G & .Turner, M. (2009). More than cool reason: A field guide to poetic metaphor, University of Chicago Press.
- McCloskey, D. N. (1995). Metaphors economists live by. Social Research 62, pp. 215–237.

יהונתן וורמסר

היחס ללשון חז"ל ומדיניות הלשון בתקופת ההשכלה

אחד הנושאים שהיו מושא לדיון בתקופת ההשכלה בנוגע ליצירה הלשונית ולהרחבת הלשון העברית, היה היחס בין לשון המקרא ובין לשון חז"ל ורובדי לשון מאוחרים יותר ומידת השימוש הראויה ברכיבי דקדוק ואוצר מילים שמקורם ברבדים שונים של העברית. בנושא זה התקיימו גישות שונות זו לצד זו, שפעמים הובעו באופן מפורש בדיונים שהתנהלו בכתבי העת של התקופה, ופעמים מצאו את ביטויין בסגנון הכתיבה ששימש בכתיבה מסוגות שונות וביצירה הספרותית. בהרצאתי ארצה לבחון את ביטויין של גישות אלו מזווית אחרת, שטרם נבחנה עד כה: קיומו וטיבו של השימוש בלשון חז"ל בספרי הדקדוק של התקופה. שלושה חיבורים יעמדו במוקד הדיון: "מסלול בדקדוק לשון הקודש" מאת חיים קסלין, "תלמוד לשון עברי" מאת יהודה לייב בן-זאב ו"מורה הלשון" מאת חיים צבי לרנר. כל השלושה, כמו שאר שאר ספרי הדקדוק העברי בתקופה זו, עוסקים בלשון המקרא. אך יש שאנו מוצאים בהם, אגב הדיון בתופעות לשוניות מן המקרא, הערות דקדוקיות ודוגמאות מלשון חז"ל. במהלך ההרצאה יידונו ההבדלים בין החיבורים בכמותן ובאופיין של הערות אלו, ויוצע כי הבדלים אלו משקפים הבדלים שישנם בגישתו של כל אחד מן המחברים כלפי לשון חז"ל. גישה זו, יש שהובעה במפורש במסגרת הדיונים על מדיניות הלשון הרצויה, ויש שניתן להסיקה מאופי העשייה בעברית שנהגה בסביבתו ובתקופתו של המחבר.

מקורות

- אלדר, א' (תשע"ד). ממנדלסון עד מנדלי: בדרך לעברית חדשה. ירושלים: כרמל.
- יצחקי, י' (תשל"א). דעותיהם של סופרי ההשכלה על הלשון העברית ודרכיהם בהרחבתה וחינוכה. לשוננו, לה, 43-54.

פלאי, מי (2001). *דור המאספים בשחר ההשכלה*. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
צמריון, צ' (תשמ"א). טיפוח העברית ב"המאסף". בתוך: ב"צ לוריא (עורך), *ספר ד"ר ברוך בן-יהודה* (עמ' 430-439). תל אביב: החברה לחקר המקרא בישראל.

מושבים מקבילים – מושבי אחה"צ המוקדמים מושב 7: אירוניה בשיח הציבורי

אלדעה ויצמן

מירכאות אירוניה בעיתונות המקוונת: דו משמעות ופתרונה

תהליך הפיענוח של מבעים אירוניים כולל שני שלבים עיקריים: זיהוי האות לקיומה של אירוניה, וחיפוש אחר רמזים בהקשר לצורך העלאת השערה בדבר משמעות הדובר האירונית (Weizman & Dascal 1991). בעוד שאותות פרגמטיים לאירוניה כגון הפרות של כללי שיתוף הפעולה (Grice 1975) נידונו בהרחבה, השימוש במירכאות כאות לאירוניה נידון במידה מצומצמת. בהרצאה זו אתמקד בשימוש במילה יחידה במירכאות כאות לאירוניה.

תפקידן של המירכאות כאותות לאירוניה נובע מהיותן סמן של מטה-ייצוג, או ייצוג מתווך: אין הן מייצגות מציאות אלא מייצגות ייצוג של המציאות (meta-representation, Wislon 2012). בעבר כבר עמדתי על כך שמירכאות עשויות לשמש כאות למנעד של עמדות ביקורתיות, החל מהסתייגות קלה וכלה באירוניה חריפה, ושתפקידן זה תלוי במידה רבה בחלקיות המבע שהן מסמנות: ככל שמבנה המבע ואורכו קרובים יותר לאמירה שלמה, כך יסמנו המירכאות הסתייגות, וככל שמבנה המבע חלקי ואורכו קצר יותר, כך יסמנו המירכאות אירוניה (Weizman 2011, forthcoming).

בהתאם לכך, מסגור מילה יחידה במירכאות ישמש כאות לאירוניה, למשל: *חבל לכתוב מאמר על נושאים שאתה "מבין" בהם*. דה עקא, שאותו אמצעי עצמו משמש לסימון שם או מושג מוכר, למשל: *אני תמיד נרגשת כשמשמיעים את "התקווה"*. כך עשויה להיווצר דו משמעות שקשה לפותרה, למשל במבע שלפנינו: *יש אחלה מבצע עכשיו בישראל*: "מלשינון" קוראים לזה. האם כאן המירכאות סביב "מלשינון" מסמנות מושג או שם שנטבע לאורך המבצע? האם הן מסמנות התייחסות אירונית להקטנה המיועדת לחבב את המונח על השומע? האם שתי הפרשנויות מוציאות זו את זו או מתקיימות בכפיפה אחת?

ההרצאה תוקדש לדיון בשימושים במילים יחידות במירכאות. בחלקה הראשון אבחן את מאפייניהן הקו-טקסטואליים של מירכאות לסימון אירוניה לעומת מירכאות לסימון שם או מושג, ואשאל אם ניתן לזהות דפוסי שימוש השונים זה מזה במידה המאפשרת מיון אוטומטי שלהם. בחלקה השני אדון באסטרטגיות לפיענוח דו המשמעות הנגזרת מהדמיון בין שני הדפוסים.

הדיון מבוסס על מחקר מבוסס-קורפוס של מאמרי עמדה (378,147 מילים) ותגוביות (143,330) בעיתונות המקוונת, שבמסגרתו ההסכמה בין מקודדים עומדת על מעל 80%.

References

- Grice, H.P. 1978. Further notes on logic and conversation. In: Cole, P. (Ed.), *Syntax and Semantics: Pragmatics*, vol. IX (pp. 113–127). Academic Press, New York.
- Weizman, E. 2011. Conveying indirect reservations through discursive redundancy. *Language Sciences* 33, 295-304.
- Weizman, E. forthcoming. The discursive pattern 'claim+ indirect quotation in quotation marks': strategic uses in French and Hebrew online journalism. *Journal of Pragmatics*.
- Weizman, E. & M. Dascal. 1991. On clues and cues: strategies of text understanding. *Journal of Literary Semantics* XX (1), 18–30.
- Wilson, D. 2012. *Metarepresentation in linguistic communication*. In: Wilson, D. & D. Sperber (Eds.) *Meaning and Relevance* (pp. 230-258). Cambridge University Press.

הלה אתקין

יחסי גומלין הידודיים בתגוביות אירוניות למאמרי עמדה מקוונים באתר של עיתון הארץ : אדוות ושרשורים

המחקר שאציג עוסק בתגוביות אירוניות שנכתבו בעקבות מאמרי עמדה במהדורה המקוונת של עיתון הארץ. תגוביות הקוראים הן פורומים מקוונים באתרי העיתונים לדיונים בחדשות, המציעים מרחבים ציבוריים להבעת דעות. התגוביות מאפשרות לקוראים, ביחסי גומלין הידודיים (אינטראקטיביים), להגיב למאמר, לכותב המאמר ולקוראים אחרים.

על-סמך הגישה הפרגמטית לניתוח של דפוסי שיח נבחנו תגוביות קוראים באתר עיתון הארץ על פי התיאוריות: חקר האירוניה (Grice, 1975; Wilson & Sperber, 1981; Haverkate, 1990), נימוס (Van Harrè & Van (Brown & Levinson, 1987; Scollon & scollon, 1995) ומיצוב (Langenhove 1999; Weizman, 2008). באמצעות ההמשגות של תיאוריות אלו, נבחנו קשרי הגומלין בין אירוניה לשונית לבין תדמית ציבורית לחיוב (positive face) ולשלילה (negative face) ומיצוב עצמי (self-positioning) והדדי (reciprocal-positioning) של השותפים לשיח.

שיטה. המחקר הוא מחקר מעורב, המשלב בין שתי גישות לניתוח: פרגמטית וכמותית. במחקר נבדקו כ-15,000 תגוביות ונותחו 1,446 תגוביות שזוהתה בהן אירוניה. נוסף על הניתוח הפרגמטי בוצעו ניתוחים סטטיסטיים הסקתיים (מתאמי χ^2 ומתאמי ספירמן ρ) שתרמו לחיזוק הממצאים שעלו בניתוח הפרגמטי, להצלבתם ולחיזוק המסקנות.

ממצאים. מהממצאים עלה שהאירוניה מתממשת ומתפשטת בשני דפוסים של אינטראקציות תקשורתיות רבות משתתפים: הדפוס הראשון שזוהה הוא **אדוות** – התפשטות אנכית של מבע

אירוני בשיח התגובות ברצף מעגלי בין תגובות המשנה. נמצאו שני סוגים של אדוות: **אדוות אינטרה-טקסטואליות** – שבהן המבע האירוני מגיב למאמר המאתחל או לתגובת המניעה את התהוות האדוות – תנועה מעגלית ומתפרסת של רעיונות או של מבעים לשוניים, במחקר הזה – אירוניה. **אדוות אינטר-טקסטואליות** – המקיימות יחסי גומלין עם תגובות אירוניות ממאמרים אחרים (ולא עם התגובות האירוניות שקדמו להן באותו מאמר). הדפוס השני שזוהה הוא **השרשור** האירוני – רצף לינארי של תגובות שנכתבו האחת בעקבות קודמתה. בדפוס זה נמצאו שישה תת-דפוסים להתפשטות האירוניה.

במושג זה אציג ניתוח פרגמטי של דפוסים התממשות האירוניה והתפשטותה: **אדוות ושרשורים** – ונתונים כמותיים התומכים בו. בדוגמאות אראה את קשרי הגומלין שבין אירוניה לתדמית ציבורית לחיוב ולשלילה ולמיצוב העצמי וההדדי של בני השיח.

References

- Brown, P. & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some universals in language usage*. New York: Cambridge University.
- Grice, H. P., Cole, P., & Morgan, J. L. (1975). Logic and conversation, *Syntax and semantics*, 3, 41-58.
- Harrè, R. & Van Langenhove, L. (1999). *Positioning theory: moral contexts of international action*. Oxford: Blackwell.
- Haverkate, H. (1990). A speech act analysis of irony. *Journal of Pragmatics*, 14(1), 77-109.
- Scollon, R. & Scollon, S. (1995). *Intercultural communication: a discourse approach*. Oxford: Basil Blackwell.
- Weizman, E. (2008). *Positioning in media dialogue: Negotiating roles in the news interview* (Vol. 3). Amsterdam: John Benjamin.

פנינה שוקרון-נגר

אירוניה מרובדת בשיח הציבורי-פוליטי

ההרצאה תתמקד במספר מילים וצירופים שמשמשים בשיח הציבורי באופנים שונים ולמטרות שונות. אטען כי שימוש רב-גוני שכיח בסימנים לשוניים מנכיח בתוכם קולות חברתיים שונים, מאפשר למספר הדהודים אירוניים להתקיים בהם בו-זמנית ובכך הופך אותם למעשה לזירות אירוניות רב-משמעיות. אסתמך בדבריי על תיאוריית הדהודים (למשל, Sperber & Wilson, 1981) ותיאוריית הדיאלוגיזם (למשל Bakhtin, 1981).

על פי ספרבר ווילסון הדהוד פירושו ייצוג של ייצוג אחר – מבע, דעה או מחשבה ממשיים או פוטנציאליים של מקור אמיתי או דמיוני. הדובר המהדהד יכול לבטא עמדות שונות כלפי התוכן

המהודהד, החל מקבלה מוחלטת וכלה בדחייה מוחלטת שלו. במקרה של הדהוד אירוני הדובר מתנער מהתוכן המהודהד משום שהוא תופס אותו כ"פחות או יותר שקרי בבירור, בלתי-רלוונטי או לא מספיק מחדש" (Wilson, 2006 : 1731).

בחטין רואה במשמעות תוצר דינמי של אינטראקציות דיאלוגיות בין מבעים שונים ובין דוברים שונים. לתפיסתו משמעותו של סימן או מבע מושפעת בהכרח ממגוון השימושים השונים שהיו לו בעבר או שייכתנו בעתיד. בייחוד משפיעים על המשמעות אפיוני הדוברים (בפרט הרקע ההיסטורי, החברתי והאידיאולוגי שלהם) וכן ההקשרים הלשוניים והחץ-לשוניים שבהם הסימן או המבע שימש או ישמש. כל שימוש לשוני מטעים את הסימן או המבע בטעם נוסף, והתוצאה היא ייצוג של קולות שונים בעת ובעונה אחת, לעיתים בהרמוניה יחסית ולעיתים בהתנגשות מתמדת ביניהם. אציע שילוב בין שתי התפיסות הללו כבסיס תיאורטי ומתודולוגי להצגת סימנים וצירופים כדוגמת 'חמוץ', 'בוט' ו'נוהרים לקלפיות' כפוליפוניות אירוניות במרחב השיח הציבורי הישראלי העכשווי. הדוגמאות יילקחו מתוך פוסטים של פוליטיקאים ותגובות של קוראים לאותם פוסטים בשנת 2019.

References

- Bakhtin, M. M. (1981). *The Dialogic Imagination: Four Essays by M. M. Bakhtin*, (Michael Holquist). Austin: University of Texas Press.
- Sperber, D. and D. Wilson (1981). "Irony and the Use-Mention Distinction". In: Cole, P. (ed), *Radical Pragmatics* (pp. 295-318). New York: Academic Press.
- Wilson, D. (2006). "The pragmatics of verbal irony: echo or pretence?". *Lingua* 116, 1722-1743.

מושב 8: כלים לשוניים לניתוח טקסטים

אילת יפת וחפציבה עמיחי

שועל במשעול ללב עורב – הקטנת המרחק החברתי בשיח

המשל הוא יצירה ספרותית קצרה המסופרת כסיפור עממי בעל-פה או בכתב, בשירה או בפרוזה. למשל יש שתי תכונות יסוד: אוניברסליות ועל-זמניות, והוא כנראה אחד הסוגים הספרותיים הקדומים ביותר. איסופוס (המאה ה-5 לפנה"ס) נחשב הממשל הגדול מכולם. חלק ממשליו מצויים גם אצל ז'ן דה לה-פונטיין (המאה ה-17) הנחשב ליוצרו של המשל המודרני, וגם אצל הסופר הרוסי א"א קרילוב (תחילת המאה ה-19) הנחשב ליורשם הבולט ביותר של השניים. מאז ימי קדם זכה המשל ליחס אוהד בקרב המחנכים והסופרים, ואף על פי שמרבית המשלים הקדומים לא כוונו מלכתחילה לילדים דווקא, היה ברור שבזכות התוכן, המבנה והסגנון של המשל הוא יכול להיחשב כיצירת מופת לילד. אין פלא, אפוא, שבמרוצת השנים, ובעיקר מתקופת ההשכלה ואילך, תורגמו או עובדו לעברית ספרי משלים רבים עבור ילדים.

המתרגמים והמעבדים של המשלים אינם שואפים ליצור יצירה מקורית אלא לספר משל מוכר בשינויים צורניים, ערכיים ורעיוניים המותאמים לרוח התקופה וללשונה. ריבוי הגרסאות של המשלים בכלל ושל המשל המפורסם "השועל והעורב" בפרט מזמן מחקר בלשני בכל ענפי הלשון וביניהם חקר השיח והסגנון (למשל פרוכטמן, תשע"ג).

במחקר הנוכחי נותחו עשר גרסאות של משל "השועל והעורב", שנכתבו החל משנות ה-50 של המאה הקודמת ועד שנות האלפיים. בהשוואה שנערכה בין הגרסאות התגלו הבדלים מעניינים, הקשורים בפעולת הדיבור של הבקשה ובדרכים השונות לביצועה. פעולות דיבור נמדדות לרוב במושגים של ישירות ועוצמה (ישי-עמיחי, 2007), ובמחקר זה נמצא כי המוען נוקט אסטרטגיות לשוניות ברורות כדי להקטין את המרחק החברתי בינו לבין הנמען וליצור יחסי קרבה מדומים במטרה להשיג את מבוקשו. הקטנת המרחק נבנית בדרכים לשוניות מתוחכמות ומותאמות לתרבות ולנורמות השיח של התקופה שבה המשל תורגם או עובד (מוציניק, 2007). לצורך ניתוח ההבדלים נבנה סולם המדרג את מידת הקרבה בשיח. מן הניתוח עולה בבירור כי ככל שחולפות השנים בולטת בגרסאות השונות כוונתו של הדובר (השועל) להתקרב אל הנמען (העורב) ולהפוך את עצמו מזר מוחלט לחבר קרוב כחלק מהאסטרטגיה להשגת מטרתו (הגבינה).

מקורות

ישי-עמיחי, ח' (2007). פעולות הדיבור ויחסי מגדר בלשון המחזה המודרני. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". אוניברסיטת בר-אילן.

מוציניק, מ' (2007). פניות של ריחוק ופניות של קרבה. העברית ואחיותיה, (ו-ז), 141-161. פרוכטמן, מ'. (תשע"ג). "משלי שועלים" כמשל: העיבוד הספרותי לילדים - הרהורים והדגמות. בתוך מ' מוציניק (עורכת), מחקרים בעברית החדשה ובלשונות היהודים: ספר לכבוד אורה שורצולד (עמ' 348-361). ירושלים: הוצאת כרמל.

גליה שנברג

התרגומים העבריים לשמות הדמויות ב"חלום ליל קיץ" השייקספירי

הקומדיה השייקספירית "חלום ליל קיץ" זכתה לתרגומים שונים בעברית החל מתרגומו של דוידוביץ' מ-1943, דרך תרגומו של ט' כרמי מ-1964 ועד תרגומו של פרנס, משנת 2009. "חלום ליל קיץ" הוא קומדיה מורכבת בעלת יסודות שניתן לשייכם לאו דווקא לז'אנר המוצהר של המחזה. ומאז נכתב בין השנים 6-1595 ניתנו לו פרשנויות רבות, שאפשר לאפיינן כנעות בין שני קטבים: הקוטב ה"אפולוני" והקוטב ה"דיוניסי" בהמשך להבחנתו של ניטשה את מקורות הטרגדיה. זאת משום שהמחזה מתרחש ברובו בחיק הטבע, ולכן אפשר לתופסו כפסטורלי ושלו (אפולוני), לעומת ייצרי ומאיים (דיוניסי). כבר מתוך תרגום שמות הדמויות נרמז לאיזה קוטב נוטה מתרגם המחזה לזה הפסטורלי השלו או לזה הייצרי והאפל. במחזה ישנן 21 דמויות בעלות שמות, אך גם שתי פמליות שאין לדמויותיהן שמות: האחת, הפמליה המלכותית בחצר המלכות באתונה, והפמליה השנייה הקשורה לעולם העל-טבעי של הפיות. רוב התרגומים שמרו על מספר זה של דמויות להוציא את תרגומו של דן אלמגור (2001) שהרשה לעצמו השמטות רבות בלשון הדיאלוג וגם במספרן של

הדמויות (רק 19 דמויות בעלות שם וללא הפמליות). אפשר, אפוא, לחלק את שמות הדמויות לשלוש קבוצות: 1. שמות הקשורים למיתולוגיה היוונית – למשל, שמותיהם של זוגות האוהבים תזאוס והיפוליטה; 2. שמות אנגליים הקשורים לפולקלור האנגלי והנורדי – למשל, שמות מלכי הפיות אוברון וטיטניה, או שמותיהם הפרטיים של בעלי המלאכה כמו פיטר וניק; 3. שמות פונקציונליים: א. שמות המשפחה של בעלי המלאכה המרמזים על מקצועם – למשל פוח (כרמי) או חמת (ברוידא), מתקן המפוחים, או קרש (אלמגור ועוז) וּשָׁגם (כרמי), הנגר ועוד. ב. שמות פיות שהם שמות של צמחים ובעלי חיים הקשורים לטבע האנגלי ולרפואה עממית – למשל, ניצן אפון (כרמי), אפונץ (עוז) או אפונאי (קומס), הקשורים לצמח האפונה, או קור-עכביש (ברוידא וכרמי) וקור (עוז), קומס ופרנס) המשמש ברפואה עממית ועוד. בתרגום שמות הקשורים למיתולוגיה היוונית ושמות מלכי הפיות ישנם הבדלים מינוריים בין תרגום לתרגום הקשורים לנורמות התקופה בה נכתבו. אך בשמות הפונקציונליים של בעלי המלאכה והפיות נבחין בהבדלים ניכרים. בכוונתי להציג את הסיבות להבדלים בשמות הדמויות בתרגומים השונים ל"חלום ליל קיץ", משום שדרכם אפשר להסיק מהי הפרשנות הכוללת של כל מתרגם ומתרגם כאשר התרגומים המוקדמים יותר נוטים לעבר ה"אפולוני" ואילו המאוחרים יותר ובמיוחד תרגומו של פרנס נוטים לעבר ה"דיוניסי". עם זאת, אין ספק שהפרשנות האישית כפופה לנורמות התרגומיות של התקופה בה תורגם המחזה כמו השפעת שפות אחרות למעט האנגלית על התרגומים, הגבהה סגנונית, העדפת מצלול על מובן סמנטי ועוד. בנוסף, מעמדו של שייקספיר כקלאסיקן גורם למתרגם להתלבט בין תרגום היסטורי לתרגום פונקציונלי, ובין תפיסת המחזה כתיאטרון או כספרות (טורי, 1977, בן שחר, 1983), כאשר תרגום שמות הדמויות מהווה, כאמור, מעין הצהרת כוונות שמתממשת בתרגום לשון הדיאלוג עצמה.

מקורות

- אלמגור, ד'. 2001. *חלום ליל קיץ*. תל אביב: זמורה ביתן.
- בן שחר, ר'. 1983. *לשון הדיאלוג בדרמה העברית המקורית ובדרמה המתורגמת מאנגלית וצרפתית בשנים 1948-1975*. עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל אביב.
- ברוידא, א'. 1964. *חלום ליל קיץ*. ירושלים: מוסד ביאליק.
- דוידוביץ, ש', צ. תשי"ט (1943). *חלום ליל קיץ*. ירושלים: תרשיש.
- טורי, ג'. 1977. *נורמות של תרגום והתרגום הספרותי לעברית בשנים 1930-1945*. תל אביב: המכון הישראלי לפואטיקה ולסמיוטיקה על שם פורטר ואוניברסיטת תל אביב.
- כרמי ט'. 1978. (1964). *חלום ליל קיץ*. תל אביב: ספרית פועלים.
- עוז, א'. 2006. *חלום ליל קיץ*. בני ברק: הקיבוץ המאוחד.
- פרנס, ד'. 2009. *חלום של לילה בלב קיץ*. באתר "שייקספיר ושות'".
- קומס, א'. 2006. *חלום ליל קיץ*. תל אביב: אור-עם.
- Shakespeare, W. 2003 (1984). *A Midsummer Night's Dream*. (ed. R. A. Foakes). The New Cambridge Shakespeare, Cambridge: Cambridge University Press.

**אפיונה של ה"אישה" המוזכרת ביותר בתלמוד הבבלי – אם אביי – באמצעות
בירור לשוני**

"אמר אביי אמרה לי אם" – כך, ובאופן דומה, מתחילות אמירות רבות בתלמוד הבבלי. אף שבתלמוד ישנן דמויות נשיות בולטות יותר, הן אינן מוזכרות פעמים כה רבות ובהקשרים שונים. ה"אם" – מטפלת, רופאה, מגיקונית ומייעצת, מופיעה עשרים ושבע פעמים, וזהו מספר הפעמים הרב ביותר שבו נזכרת אישה ספציפית בתלמוד הבבלי. מכאן שמדובר באחד מהדימויים המרכזיים של "האישה" בדמיון התרבותי של החכמים. במרכז ההרצאה אאפיין את דמותה באמצעות בחינה לשונית לביטוי "אם" ובהתייחס לדברים המובעים בשמה. משמעות המילה "אם" היא אָמִי – אמא שלי, שכן בארמית הבבלית התקיים תהליך נשילת כינויי השייכות בגוף מדבר משמות בני המשפחה (לויס, תר"צ; סוקולוף, 2002). יתרה מזאת, האם ייחודית בַּעֲצוּתָהּ ברפואת תינוקות ובטיפול בהם. מאלה ניתן להסיק כי כאשר התלמוד מביא מפי אביי את הביטוי: "אמרה לי אם", הוא מייחס לו ציטוט לדברי אימו, האישה שגידלה אותו, כעולה מבבלי קידושין לא ע"ב.²

מסקנה זו מנוגדת למסקנתה של אילן (2006), כי "אם" הוא שמה של אישה שהייתה ידידה של אביי, וכך מצאה את דרכה לתלמוד הגברי. אילן הסתמכה על כך שהמילה "אמא" מופיעה בטקסטים מימי הבית השני ובתלמוד כחלק משמות נשים. אולם, ניתן לראות, כי התלמוד לא משתמש בשום מקרה במילה "אמא" כשם, אלא מצרף לה תיבה נוספת שמתפקדת כשם, כגון "אמא מריס" ו"אמא שלום". דעה אחרת של מרק גלר היא שאביי קיבל מידע רפואי מאומן, רופא מומחה שאינו שייך לחברת החכמים, דוגמת אבא אומנא, ולא דווקא "מקז דם", שהיא המשמעות הרווחת בתלמוד למילה אומן. לדבריו של גלר, עורכי הסוגיות סברו, כי אין זה מכובד שאביי למד ידע חשוב מפי אומן פשוט, ולכן שינו את המילה "אומן" למילה "אם", הרומזת בשל דמיונה הלשוני, למילה האכדית אומן (גלר, 2004). בניגוד לכך, אני מבקשת להראות, כי הצעותיה של אם מקורן בידע נשי, מקצועי ואף אמהי.

מקורות

לויס, ק'. (תר"צ). *דקדוק ארמית בבלי*. ניו-יורק.

Ilan, T. (1997). *Mine and Yours are Hers: Retrieving Women's History from Rabbinic Literature*. Kinderhook NY.

Ilan, T. (2006). *Silencing the Queen: The Literary Histories of Shelamzion and Other Jewish Women*. Tübingen,.

Geller, M. J. (2004). *Akkadian Healing Therapies in the Babylonian Talmud*. Berlin.

² רבי יוחנן, כי עברתו אמו מת אביו. ילדתו - מתה אמו; וכן אביי. איני? והא אמר אביי: אמרה לי אם! ההיא מרבינתייה הואי. [רבי יוחנן, כאשר התעברה אמו, מת אביו. האומנס? והרי אמר אביי: ההיא אומנתו היתה].

Veltri, G. (1997). *Magie und Halakha: Ansätze zu einem empirischen Wissenschaftsbegriff im spätantiken und frühmittelalterlichen Judentum*. Tübingen.

Sokoloff, M. (2002). *A Dictionary of Jewish Babylonian Aramaic of the Talmudic and Geonic Period*. Ramat-Gan.

עינת קוזאי

התפתחות דומה, קצב שונה: כאשר תבניות מעכבות שינוי לשוני

מסלולי השינוי של תבניות דקדוקיות שונות תוארו בהרחבה באינספור מחקרים (ראו למשל Hopper & Traugott, 2003). הרצאה זו שואפת לשפוך אור על תופעה אשר כמעט אינה נידונה בספרות המחקר: צורות המתפתחות באופן דומה במסגרת זמן מסוימת, אולם בקצב שונה. נטען כי נקודת מבט קוגניטיבית לשינוי לשוני, היינו תפיסה של השפה כרשת של תבניות הקשורות זו לזו ואשר עשויות להשפיע זו על זו באופן שימושן ובהתפתחות שלהן בשפה, עשויה להיות מועילה בבחינת הגורמים התורמים לעיכוב של שינוי לשוני (Noël, 2016). באופן ספציפי, בהרצאה זו ננתח את מסלול השינוי של הצורות "נתראה" ו"להתראות" למבעים נוסחתיים המשמשים בסיטואציות של סיום אינטראקציה ונשאף להסביר מדוע הצורה "נתראה" השתנתה בקצב איטי ניכר ביחס לקצב השינוי של הצורה "להתראות" מסוף המאה התשע-עשרה עד לעברית בת ימינו. בחינת ההיקריות של הצורות הללו ושל צורות נוספות דומות במפעל המילון ההיסטורי, באתר עיתונות יהודית היסטורית וב-GoogleNgram חשפה כי בהיסטוריה של השפה העברית התרחשו מחד גיסא שינויים לשוניים מואצים בשל הצורך להתאים את השפה ללשון הדיבור כבמקרה של "להתראות" ומאידך גיסא היו שינויים לשוניים שנבלמו בשל השפעה של ידע הדוברים על המצוי בשכבות קדומות יותר בשפה כבמקרה של "נתראה". כפי שיודגם בהרצאה, הייחוד של השפה העברית כשפה ששכבותיה מצויות זו ליד זו (בלאו, תש"ן) תרם ליצירת קשרים אסוציאטיביים במוחות משתמשי השפה בין צורות דומות כגון הצורה "נתראה" והצירוף המקראי "נתראה פנים". קשר זה הפרה את השימוש ההדדי בשתי התבניות בסוף המאה התשע-עשרה ובמחצית הראשונה של המאה העשרים והגביל את אפשרות השינוי של שתיהן. כפי שיובהר בהרצאה, השינוי של הצורה "נתראה" למבע נוסחתי התרחש רק לאחר שהצורה "נתראה פנים" נעלמה מהשפה העברית במחצית השנייה של המאה העשרים. כך, ניתוח שינוי לשוני מנקודת מבט קוגניטיבית של התחזקות והיחלשות של קשרים אסוציאטיביים אינו רק שופך אור על תופעות לשוניות מעניינות, אלא גם מדגים כיצד שילוב בין שתי גישות לשינוי שפה עשוי להביא להפריה הדדית של כל גישה (בת-זאב שילדקרוט, תשע"ח).

מקורות

בלאו, י' (תש"ן). על המבנה המורכב של העברית החדשה לעומת העברית שבמקרא. לשוננו, נד, 114-103.

בת-זאב שילדקרוט, ח' (תשע"ח). בין גרמטיקליזציה לקונסטרוקציונליזם. חלקת לשון, 50, 116-94.

Hopper, P. J. & Traugott, E. C. (2003). *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Noël, D. (2016). For a radically usage-based diachronic construction grammar. *Belgian Journal of Linguistics*, 30, 39-53.

כרמית מילר שפירו

"נראה לך שאכפת לי?": על תהליך הגרמטיזציה של "נראה" בשיח היום-יומי הדבור

המבצע "נראה" מציין תפיסה חושית או מנטלית (לדוגמה, 'הבן אדם לא נראה טוב'; 'זה נראה לי מלאכותי'). בעברית בת-ימינו קיימות כמה תבניות (constructions) המכילות מבע זה: המבע "נראה (לי) ש", אשר כולל צורת חג"ם (חסרת גוף ומספר, רוזן, 1967) ונאמר לפני פסוקית נושא (לדוגמה, 'נראה שהם כל כך התאימו'); התבנית "נראה לי", שנאמרת ללא ש' השעבוד ויכולה להופיע לפני הטענה, בתוכה, אחריה או כתשובה לשאלה (לדוגמה, 'הספיק לנו לשנה, נראה לי'); וסמן השיח "נראה לך/לכם/לכן?", אשר מתפקד במישור האינטראקציה בין בני השיח (Maschler, 2009).

מטרת המחקר הייתה לבדוק את השימושים של "נראה" ושל התבניות המכילות אותו בשיח היום-יומי הדבור, ועל-סמך זאת להציע תהליך גרמטיזציה (Hopper and Traugott, 2003) שהם עברו בשפה.

המחקר התבסס על 243 שיחות (כ-12.5 שעות) מוקלטות המתומללות ב"קורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה" (משלר ואחרים, 2019). השיחות נערכו באופן ספונטני בין חברים, קרובי משפחה או מכרים בשנים 1986–2016. כל שיחה כללה כ-2–5 דוברים; סך-הכול השתתפו בשיחות 701 דוברים. בשיחות אלו נחקרו לעומק כלל ההיקרויות של "נראה" ושל התבניות המכילות אותו, בתוך ההקשר הרחב שבו הופקו, ונבחנו יחסי הגומלין בין לבין השיח. במחקר נמצא כי "נראה" משמש הן במשמעות מילולית של תפיסה חושית או מנטלית והן בפונקציה אינטראקטיבית של סיוג דברי הדובר, הבעת מקור ידיעתו לגבי דבריו וריכוך תוכן הדברים. עוד נמצא כי התבניות המכילות מבע זה ממלאות פונקציות אינטראקטיביות – התבניות "נראה (לי) ש" ו"נראה לי" משמשות לסיוג דברי הדובר, לריכוך דבריו ולפתיחת יחידה חדשה בשיח, ואילו המבע "נראה לך" משמש להקנטה, לשלילת דברי בן השיח ולהבעת לעג כלפיהם.

בהרצאתי אציג ואדגים את השימושים של "נראה" ושל התבניות המכילות אותו ואעמוד על נקודות הדמיון והשוני שלהם מבחינה תחבירית, פרגמטית ופרוזודית. על-סמך זאת אציע תהליך גרמטיזציה שהמבעים הללו עברו בשפה ואדון ביחסי הגומלין בינם לבין האינטראקציה.

מקורות

משלר, י'; פולק-יצחקי, ה'; פישמן, ס'; מילר שפירו, כ'; גורצקי, נ'; אגיון, ג'; פופליגר, א'. 2016. קורפוס השיח העברי הדבור של אוניברסיטת חיפה.

http://weblx2.haifa.ac.il/~corpus/corpus_website/

רוזן, ח"ב. 1963. עברית טובה: עיונים בתחביר. ירושלים: קריית ספר.

Hopper, Paul J. and Elizabeth C. Traugott. 2003. *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.

Maschler, Y. 2009. *Metalanguage in Interaction: Hebrew Discourse Markers*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

ניקול קציר

התפקיד השיחי-ארגומנטטיבי של קונסטרוקציות מינימום

כמתי מינימום, כמו לפחות ו-לכל הפחות, זוכים לתשומת לב רבה במחקר הבלשני הנוכחי. בעוד שחלקו הארי של המחקר בתחום מתמקד בתכונות הפורמליות שלהם, מטרתי במחקר זה היא לבחון את התפקיד השיחי שלהם.

הניתוח הנוכחי שואב השראה מהניתוח של קיי (Kay, 1992), אשר טען כי שלושה שימושים של *at least* האנגלי, הן למעשה שלוש קונסטרוקציות (צימוד של צורה ופונקציה, כך שלפחות חלק מהמשמעות או מהצורה אינו ניתן לחיזוי על סמך חלקיו, (Goldberg, 1995)). שלוש הקונסטרוקציות אותן זיהה קיי הן הסקאלרית (Scalar) (1), הרטורית (Rhetorical) (2), והערכתית (Evaluative) (3):

1. Mary received calls from at least 3 soldiers.
2. At least this one's cooked.
3. I see her every day, at least when I'm in town.

בהתבסס על נתונים מקורפוס HeTenTen, שהינו קורפוס עברית אינטרנטי, אני מתחילה בחיוד הניתוח של קיי עבור קונסטרוקציות המינימום. אני מזהה תת-סוג נוסף של הקונסטרוקציה ההערכתית, שהינה התת-קונסטרוקציה האופטימית (Optative). נוסף על כך, טענתי לגבי הקונסטרוקציה הרטורית היא שהיא הינה כלי עבור דוברים המאפשר להם לחזור בהם מטענות מוגזמות, מבלי לגרוע מתקפות המסקנה בה הן תומכות (זאת בדומה לקונסטרוקציה ה-Concessive Repair של Couper-Kuhlen and Thompson, 2005).

נוסף על כך, אציג את הפרופילים השיחיים (Ariel, 2008) של שלושה ביטויי מינימום בעברית – לפחות, לכל הפחות ו-מינימום, מהם עולה כי לפחות חלק מההבדלים בין שלושת הביטויים נובעים מההעדפות שלהם לקונסטרוקציה אחת על פני האחרות, או לתת-סוג של אותה קונסטרוקציה.

הטענה המרכזית שלי לגבי קונסטרוקציות המינימום היא סקאלריות היא שהן כולן חולקות את אותה פונקציה ארגומנטטיבית של הצגת טיעון חלש אך מספק לטובת הפואנטה השיחית של הדוברת. נוסף על כך, אערוך השוואה בין התפקידים השיחיים של קונסטרוקציות המינימום עם אלה של קונסטרוקציות מקסימום (כלומר, קונסטרוקציות המקושרות עם ביטויים כמו לכל היותר). טענתי היא כי למרות המשמעות ההפוכה שלהן, קונסטרוקציות מינימום ומקסימום בסופו של דבר משרתות את הדוברים באותו אופן: שתיהן מנוצלות לצורך בניית טיעונים לא אופטימליים.

References

- Ariel, M. (2008) *Pragmatics and Grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Couper-Kuhlen, E. and Thompson, S. A. (2005) 'A linguistic practice for retracting', in Hakulinen, A. and Selting, M. (eds) *Syntax and lexis in conversation* (pp. 257–288). Amsterdam: Benjamins.
- Goldberg, A. (1995) *Constructions: A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kay, P. (1992) 'At least', in Lehrer, A. and Kittay, E. F. (eds) *Frames, fields, and contrasts: New essays in semantic and lexical organization* (pp. 309–331). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

זהר לבנת

אירוניה מטפורית בשיח הפובליציסטי – בין ביקורת לבידור

אירוניה מטפורית היא מבע שחוברות בו יחד שתי פיגורות רטוריות שיש בהן עקיפות, אירוניה ומטפורה, כלומר יש בו מסר אירוני הנמסר באמצעות מטפורה (דינל 2016). בניגוד לגישה הפילוסופית למבעים עקיפים, שמשמע ממנה כי בתהליך הפענוח המשמעות הישירה של המבע נדחית מפני המשמעות העקיפה, המחקר הפרגמטי והקוגניטיבי של העשורים האחרונים מלמד כי לצורך פענוח מבע אירוני נדרשת תמיד שמירה של שתי המשמעויות, והיא נדרשת לעתים גם במקרה של המטפורה, כך שהמשמעות המטפורית אינה יכולה להידחות מפני המשמעות הישירה. אדון בשתי דרכים שבהן פענוח טקסט אירוני הנשען על מטפורה מחייב התייחסות לשתי המשמעויות של המטפורה: (א) הביטוי המטפורי מתייחס בו-זמנית לשני רפרנטים שונים, ולכל אחד מהם מתאימה משמעות אחרת, מטפורית או ליטרלית; (ב) יש רק רפרנט אחד או נושא אחד, אולם הטקסט מספק שני סוגים של רמזים הקשורים, שכל אחד מהם מכוון למשמעות אחרת. בשני המקרים הפענוח המורכב מייצר מבע אירוני שיש בו ביקורת.

הדוגמות שאדון בהן מעלות בין השאר את שאלת ההבדל בין הומור לבין אירוניה (הירש 2011). הן לקוחות מטורים אישיים בעיתונות, סוגה שמבחינה עיתונאית יש לה כפל תפקידים: עליה להיות ביקורתית אבל גם משעשעת. האירוניה מספקת במקרים אלה הן את ההיבט הביקורתי והן את ההיבט הבידורי. אלא שבמקרים של הקשר כפול (דוגמות מקטגוריה ב' לעיל), האירוניה משולבת בהומור או פועלת בדומה להומור מסוג "שני תסריטים" (אטרדו ורסקין 1991), וכך מתחזקת הפונקציה הבידורית של הטקסט על חשבון הפונקציה הביקורתית.

References

- Attardo, S. and Raskin, V. (1991). *Script theory revis(it)ed: joke similarity and joke representation model*. *Humor* 4 (3–4), 293–347.
- Dynel, M. (2016). Two Layers of overt untruthfulness: When irony meets metaphor, hyperbole or meiosis. *Pragmatics and Cognition* 23 (2), 259-283.
- Hirsch, G. (2011). Between irony and humor: A pragmatic model. *Pragmatics & Cognition*, 19 (3), 530-561.

**פואנטה מפתיעה כקריאה לפרשנות חוזרת: זכות הבחירה כטיעון חזותי ומילולי
בסרטון שיווקי**

המחקר בוחן את מאפייניו ותפקודיו של טיעון חזותי, המשמש כפואנטה מפתיעה של סרטון תעמולה רב- מודלי. פואנטה זו המחוללת תמורה באפשרויות הפרשנות של הסרטון Kjeldsen, (2012), ומובילה לבחינה מחודשת של רצף הטיעונים החזותיים והמילוליים, במהלך שאני מציעה לקשרו למהלך הפענוח של טקסט הומוריסטי המתבסס על השוואה בין שני תסריטים Attardo & Raskin, (1991).

מקרה המבחן המוצע הוא חלק ממחקר רחב יותר, שעוסק במאפייניהן של יחידות תוכן רב מודליות קצרות שמילים, דימויים חזותיים וצלילים משמשים בהן כמרכיבים שווי ערך, כנאומים בני דקה בפרלמנט, סיטואציות טלוויזיוניות איקוניות (Kohn, 2018) וכתובות גרפטי (Kohn & Rosenberg, 2013).

אדגים את דברי בסרטון פרסום מסחרי של רשת "טיב טעים", המתבסס על טיעון ערכי: זכותו של כל אזרח לחיות על פי אמונתו תפיסת עולמו, ולנהל את חייו לאורן. טיעון זה זוכה בסרטון לייצוג כפול, אודיאלי וחזותי (Groarke, 2017): מוצגת בו שורת זוגות מנוגדים של דמויות טיפוסיות בחברה הישראלית, רצף המשמש כמטפורה חזותית לאחדות בין ניגודים (Forceville & Paling, 2018) ברקע נשמע קולו של בן גוריון, הקורא פסקה מתוך מגילת העצמאות, שבה מתחייבת המדינה לשמור על שוויון לכלל אזרחיה.

הרצף החזותי והמילולי של הסרטון מבנה בהדרגה טיעון מצטבר, שניתן היה לזהותו, בצפייה ראשונה, כיחידת תוכן מוכרת מטקסטים תועמלניים רבים. הפואנטה המפתיעה של הסרטון מתממשת במילים שמופיעות על המסך בסופו, בתזמון שיש לו משמעות מרכזית להבנת המהלך הפרשני (Attardo & Pickering, 2011). פענוח המסר הכתוב מכונן פרשנויות חלופיות: ייצוגה של אחדות לכאורה בקרב קהילות נפרדות בחברה משמש ככלי להצגת טיעון חדש - בחירה בדפוסי צרכנות (וברשת שמקדמת עצמה כרשת מזון איכותית) מתפרשת כהצהרה על תפיסת חיים המתבססת על תביעת זכויות אזרחיות.

References

- Attardo, S. and L. Pickering (2011). Timing in the performance of jokes. *Humor - International Journal of Humor Research* 24 (2). DOI: 10.1515/HUMR.2011.015.
- Attardo, S. and V. Raskin (1991). 'Script theory revis(it)ed: Joke similarity and joke representation model'. *Humor* 4, 293-348.
- Forceville, Ch. and S. Paling (2018). The metaphorical representation of depression in short, wordless animation films. *Journal of Visual Communication*. available

online since 21-9-2018,

<http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1470357218797994> — via open access.

Groarke, L. (2017). Editorial cartoons and ART Arguing with Pinocchio. In: Assimakis T. and Ch. Forceville (Eds.). *Multimodal Argumentation and Rhetoric in Media Genres*. John Benjamins Publishing Company.

Kjeldsen, J. (2012). Pictorial argumentation in advertising: Visual tropes and figures as a way of creating visual argumentation. In Frans Van Eemeren & Bart Garssen (eds.), *Topical themes in argumentation theory: Twenty exploratory studies*, 239–255. Amsterdam: Springer.

Kohn, A. (2018). Iconic Situations: Multimodality, Witnessing and Collective Memory. *Visual Communication*. Published online June 1 2018.

<http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1470357218779117> .

Kohn, A. and H. Rosenberg (2013). Collapsing walls and the question of commemoration: Graffiti in the Israeli Withdrawal, August 2005. *Social Semiotics* 23(5), 606-631.

טלי סידר

השפעת היררכיה וסולידריות על התקבלות מבעים אירוניים והומוריסטיים

אירוניה והומור הן תופעות לשוניות של עקיפות. חוקרים חלוקים ביניהם באשר לשאלת מטרת השימוש בעקיפות לשונית והשפעתה על הנמען. נושאים אלה נידונו רבות, וחוקרים מביאים ראיות סותרות באשר לאופי השימוש בעקיפות אירונית (Colston, 1997) והומוריסטית (Norrick, 1989), כתופעות לשוניות העשויות לשמש מחד גיסא ליצירת סולידריות או להגברתה, ומאידך גיסא כפעולות מאיימות דימוי (FTAs). אחת הטענות בתחום זה היא כי תגובות לאירוניה נטועות בהקשר (Kotthoff, 2003), וכי לא ניתן לנתח עקיפות והשפעתה מחוץ להקשרן. אני מסכימה עם תפיסה זו, ובדומה לכך טוענת כי יש להתייחס למאפיינים הספציפיים של הנסיבות ההקשריות ויחסי הדוברים.

העמדה שאציג בהרצאתי היא כי שתי התופעות הלשוניות עשויות לשמש בשתי הפונקציות גם יחד (קירוב והרחקה). טענתי היא כי הסיבה לפענוח העקיפות כך או אחרת אינה אופי העקיפות הלשונית אלא המרחק הסולידרי/היררכי (Brown & Gilman, 1960) בין הדוברים, הנובע ממה שאני מכנה הקטגוריה החברתית שחולקים המוען והנמען.

המחקר כלל ניתוח פרגמטי של כלל המבעים הדבורים (דיאלוגים ושיחות) הלקוחים מתוך טקסטים ספרותיים שלמים: *Bridget Jones' Diary* ו-*Bridget Jones: The Edge of Reason* להלן פילדינג. אציג מספר מבעים מייצגים הכוללים אירוניה ו/או הומור אשר הובעו במסגרת קטגוריות חברתיות שונות, את ניתוחם באמצעות כלים פרגמטיים, ואת תגובת הנמען.

מסקנתי היא כי כאשר מתקיימת ציפייה, כתוצאה מקרבה סולידרית, שהדובר הוא "לטובת" הנמען, נטיית הנמען תהיה לפענח את מבעיו כגילויי סולידריות או כביטוי של יחסי-לצון. למוען כזה יהיה קשה מאוד להיתפס כמבצע FTA. לעומת זאת, כאשר מוען שהנמען מקיים איתו מרחק סולידרי או יחסי היררכיה בוחר להשתמש בעקיפות אירונית או הומוריסטית – גם כאשר מיצובו מאפשר לו זכות זו – השימוש בעקיפות לא תתקבל בברכה אלא תיתפס, במרבית המקרים, כ-FTA.*

*הרצאה זו מבוססת על מחקר שנערך במסגרת עבודת דוקטורט בהנחייתה של פרופ' ויצמן אשר הוגשה באוניברסיטת בר-אילן.

References

- Brown, R. & Gilman, A. (1960). "The pronouns of power and solidarity". In: Sebeok, T. A. (ed.). *Style in Language* (pp. 253-276). Cambridge: MIT press.
- Colston, H. L. (1997). "Salting a Wound or Sugaring a Pill: The pragmatic functions of ironic criticism". *Discourse Processes* 23, 25-45.
- Norrick, N. (1989). "Intertextuality in Humor". *International Journal of Humor Research*, 2:2, 117-139.
- Kotthoff, H. (2003). "Responding to irony in different contexts: On cognition in conversation." *Journal of Pragmatics*, 35, 1387-1411.

מושב 11: בלשנות עברית

אבי גבורה, רמה מנור, פנינה טרומר

החוורת המשמעות של פועלי תנועה הפותחים תבנית פריפרסטית בעברית בת ימינו

בהרצאתנו אנו מבקשים להתמקד בתופעה של החוורת המשמעות (bleaching) של פועלי התנועה יצא, בא, הלך הפותחים תבנית פריפרסטית, והם מושלמים בשם פעולה, לדוגמה: יצא למלחמה; הוציא להורג; בא בטענות; הלך לאיבוד. בתהליך ההחוורה נשחקת משמעותו של פועל התנועה, הוא מאבד רכיבים סמנטיים ספציפיים להבעת תנועה, ומפועל המסמן התרחשות ממשית לוקטיבית-דינמית הוא הופך לפועל עזר. מדובר בתהליך גרמטיקליזציה שלפיו פועל התנועה ששימש כמילת תוכן הופך להיות מילת דקדוק. עם זאת, לפי הופר (1991: 22), אחד המאפיינים של תהליך הגרמטיזציה הוא "עקרון ההתמדה". על פי עקרון זה, כאשר צורה הופכת מלקסיקלית לדקדוקית, המשמעות המקורית של הלקסמה אינה נעלמת לחלוטין.

התיאוריות שעליהן מושתת דיוננו הן תיאוריית הגרמטיקליזציה, תורת דקדוק התבניות ותיאוריית המטפורה המושגית. קורפוס המחקר מציג דוגמות מן המילונים לעברית בת ימינו: שטרן (1994);

שויקה (תשנ"ז); רוזנטל (2006); אבן שושן (2010), ומן השיח היומיומי הדבור המקוון: מבלוגים, מפורומים, ומן העיתונות המקוונת.

בהרצאתנו נדון בסוגיית החוורת המשמעות של פועלי התנועה **יצא, בא, הלך** בתיווכו של מעתק מטפורי המבוסס על מטפורת ההכלה (גיונסון, 1987). נפתח בהצגת תהליך הפיכת פועלי התנועה לפועלי עזר במשמעות אספקטואלית של התחלת פעולה או סיומה. לדוגמה:

- בוטלה ההחלטה שתאפשר לרה"מ ולשר הביטחון **לצאת למלחמה** בלי אישור הקבינט (דבר ראשון, 23.5.18).

- במכתב ששלחו השניים [...] הודיעו כי מאחר ונושא אישור הסכם השיווק טרם **בא על פתרונו** [...] פעילות הכדורגל בישראל תופסק מהיום (דבר ראשון, 30.8.2016).

בהמשך נדון בשאלה מה בין משמעות התבנית הפריפרסטית הפותחת בפועל תנועה מוחוור לבין משמעות הפועל שהוא מקבילה הלקסיקלית, על פי שלוש הבחנות: רגעיות לעומת משך (יצא למלחמה / נלחם); הכוח התיאורי של התבנית הפריפרסטית (איך מביאים כזאת בעיטה); הכוח הריגושי של התבנית הפריפרסטית (הלכתי מכות עם חיילת בבסיס).

התופעה של החוורת המשמעות של פועלי התנועה הפותחים תבנית פריפרסטית נמנית אפוא עם אחד ממאפייניה הלקסיקליים של העברית בת ימינו – עושר של צירופים פועליים בעלי לקסמת קודקוד שניונית.

מקורות

בת-זאב שילדקרוט, ח' (2017-2018). בין גרמטיקליזציה לקונסטרוקציונליזם, *חלקת לשון* 50, 116-94.

הלוי, ר' (תשס"א). תפקודן של יחידות מילוניות מורכבות לצד מקבילותיהן הפשוטות: הרהורים על דמותה של העברית בת ימינו, *לשונו* 63 (4-3), 293-309.

Goldberg, A.E. (2006). *Constructions at Work. The Nature of Generalization in Language*. Oxford: Oxford University Press.

Hopper, P.J. (1991). On Some Principles of Grammaticalization. In: B. Heine and E.C. Traugott (eds.) *Approaches to Grammaticalization* (pp. 17-35). Amsterdam: Benjamins.

Hopper, P.J. & Traugott, E.C. (2003). *Grammaticalization* (2nd edition). Cambridge: Cambridge University press.

Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: Chicago University Press.

לשאלת מעמד השורש השמי לאור שימור מבנה הבסיס בגזירה ובנטייה

תיאוריות בלשניות שונות התחבטו ועדיין מתחבטות בשאלת מעמדו של השורש. האם לשורש ייצוג עצמאי במילון המנטלי של דוברי השפה? מהו מנגנון תצורת המילים המאפשר תצורה מסורגת? המחקר מהווה חלק מסדרה של מחקרים הבוחנים את מעמד השורש (בולוצקי 1999, ברמן 1978, בת-אל 1994, רביד 1990, שורצולד 2002, 2009 ומחקרים נוספים) ההרצאה תציג שני מקרי מבחן, בערבית ובעברית, המדגימים את מרכזיותו של עקרון שימור מבנה הבסיס. המחקר מבוסס על חיפוש יזום של דוגמאות במרשתת וכן על איסוף דוגמאות של הפקות ארעיות.

1. שימור דפוס הטעם במילים שאולות בערבית פלסטינית

קיימות שתי דרכים עיקריות בתצורת הרבים בערבית: ריבוי שלם המבוסס על הוספת מוספיות (*qara: r-qara: ra: ʔ* 'החלטה') וריבוי שבור המבוסס על תצורה מסורגת (*funduq-fana: diq* 'מלון'). ריבוי מילים שאולות מבוסס לרוב על הוספת המוספית *-a: t* (*smartfon-smartfona: ʔ*). עם זאת, שימוש בריבוי שבור נפוץ אף הוא והבחירה בו אינה יד המקרה. מדובר במילים דו-הברתיות בעלות טעם מלעילי. הבחירה במשקל המלעילי *XaXa: XiX* מאפשרת את שימור סוג הטעם, ולעיתים נוסף עיצור לבסיס כדי להתאימו למבנה המשקל, למשל, *loker-lawā: kir* 'לוקר', *joker - jawa: kir* 'ג'וקר'. הדבר מדגים את חשיבות השמירה על מבנה המשקל השמי ואת מרכזיות הטעם בתצורת מילים.

2. תצורת מילים במשקלים סגוליים בעברית

לחלק משמות התואר בעברית צורה מקבילה במשקלים הסגוליים, למשל, *סתום-סתם*, *מטונף-טנף* ועוד. צורות אלה לרוב חסרות נטיית מין ומספר והן משמשות להדגשת משמעות שלילית. מבין שמות התואר בעלי משמעות שלילית, ניתן למצוא צורות מקבילות במשקלים המלעיליים רק במקרים שבהם הבסיס אינו מכיל צרור עיצורים מצעי. כך למשל, לשם התואר *מרגיז* אין צורה מקבילה **רגז*. התצורה במשקלים הסגוליים אפשרית רק כאשר היא אינה משנה את המבנה הפרוזודי של הבסיס. כך למשל, התצורה *metunaf-tanef* כולל שינוי תנועת והשמטת המוספית, ואילו התצורה *marginiz*-regez* כוללת ביקוע צרור עיצורים (בנוסף לשינוי תנועות והשמטת המוספית), ועל כן היא נמנעת.

שני מקרים אלה מראים כי בנוסף לעיצורי השורש, קיימת מגמה לשמר אלמנטים נוספים של הבסיס כגון המבנה הפרוזודי ודפוס הטעם, הן בגזירה והן בנטייה.

מקורות

שורצולד, א' ר' 2002. פרקים במורפולוגיה עברית. האוניברסיטה הפתוחה.
שורצולד, א' ר' 2009. התפתחויות מורפולוגיות בעברית. בתוך ח' כהן (עורך), מאתיים וחמישים שנות עברית חדשה (עמ' 177-209). האקדמיה ללשון העברית, ירושלים.

Bat-El, O. 1994. Stem modification and cluster transfer in Modern Hebrew. *NLLT*, 12, 572-596.

- Berman, Ruth A. 1978. *Modern Hebrew Structure*. Tel-Aviv: University Publishing Projects.
- Bolozky, S. 1999. *Measuring Productivity in Word Formation: The Case of Israeli Hebrew*. Leiden: Brill.
- Ravid, D. 1990. Internal structure constraints on new-word formation in Modern Hebrew. *Folia Linguistica*, 24, 289-347.

ברק אורבך

המשפט השמני ב"תורת חובות הלבבות" משלושה היבטים: דיאכרוני, סינכרוני ומשווה

המשפט השמני בתקופות העברית השונות העסיק חוקרים רבים. בין היתר, נבדקו סדר המילים במשפט השמני; מיקומו ותפקידו של כינוי הגוף הפרוד ונטיית הפועל 'יהי' ('אוגד' במונח המוכר או כינוי מוסב במשפט ייחוד); סוגיו השונים של האוגד; תבניות המשפט השמני (ובכללותם – תבניות מודאליות, משפטי קיום וכדומה, כחלק מן ההגדרה הרחבה יותר של משפט שמני שבו הנשוא אינו פועל); התפתחותו של המשפט השמני לאורך ההיסטוריה העברית ועוד (סקירה נרחבת של המחקרים שנעשו בתחומים אלה ונוספים מופיעה אצל צבי, 2016).

בהרצאה זו אציג עיון במשפט השמני כפי שזה משתקף בתרגומו של ר' יהודה אברתיבון לספר "תורת חובות הלבבות" לר' בחיי אבר־פקודה. העיון יעשה משלושה היבטים: (א) ההיבט הדיאכרוני – סקירת תבניות המשפט השמני במקרא, במגילות ובספרות חז"ל בהשוואה למצוי ב"תורת חובות הלבבות"; (ב) ההיבט הסינכרוני – סקירת תבניות המשפט השמני המופיעות בטקסטים אחרים מימי הביניים בהשוואה למצוי ב"תורת חובות הלבבות" (על פי המופיע בספריהם של רבין וגושן-גוטשטיין); (ג) ההיבט המשווה – השוואה בין היקרויות המשפט השמני בתרגומו של אברתיבון לבין המקומות המקבילים במקור הערבי.³ המחקר המוצג כאן הוא חלק ראשוני מניסיון להעמיד תיאור תחבירי מחודש ורחב היקף לעברית המשוערבת.

מקורות

- צבי, ת' (2016). חקר התחביר של הלשון העברית. *בלשנות עברית*, 70, 125–146.
- גושן-גוטשטיין, מ' (תשס"ו). *תחבירה ומילונה של הלשון העברית שבתחום השפעתה של הערבית*. (עורכים: אסיף, ש' ומלמד, א'). ירושלים: מכון בר־צבי.
- Rabin, Ch. (2000). *The Development of the Syntax of Post-Biblical Hebrew (SSLL 29)*. Leiden: Brill.

³ תוך התייחסות למבנה המשפט הערבי עצמו ורכיביו, ולא להגדרת המשפט השמני (الجملة الاسمية) בדקדוק הערבי

יפה ישראלי

ספר יונה בארמית חדשה יהודית בלהג סקזי

ספר יונה שבתרי-עשר, הנקרא כהפטרה בתפילת מנחה של יום הכיפורים (מגילה לא ע"א), תורגם לשונות יהודיות רבות, וביניהן לארמית-חדשה יהודית בלהג אורמיה (ישורון, תשמ"ו), בלהג זאכו (אבינרי, תשמ"ט) ובלהג רוונדוז (ריבלין, תשי"ח).

בהרצאה יוצג לראשונה תרגום ספר יונה בארמית חדשה יהודית בלהג סקזי. התרגום הועלה על הכתב בארץ בשנת תשנ"ט בידי מר יוסף ירושלמי, צאצא למשפחת רבנים, נולד בסקזי ועלה ארצה בשנות ה-50. להג סקזי היה מדובר בכורדיסטן האירנית, הנמצאת במערבה ובצפון מערבה של איראן וגובלת באזרביג'ן (צפון) ובכורדיסטן העיראקית (מערב).

ההרצאה תמקד בנושאים הבאים: קווי הלשון העיקריים של להג סקזי (הטעמה מלרעית, סמיכות מקבילה, ההבחנה בין פועל עומד לפועל יוצא, צורות המקור ועוד); המשלב הספרותי של להג סקזי, הנבדל מן הלשון הדבורה בקווי לשון ארכאיים שיש בו. לדוגמה: "יְהִי דְבַר" (א, א) < יְלִי תְנִילָא; היחס בין המקור העברי לבין התרגום (השמטות, המרות, תוספות ושינויים בתרגום). לדוגמה: "יְמִצָּא אֲנִיָּה" (א, ב) כְּזִלִי כְּשִׁתִּי [= ראה אנייה]. "יְתַעֲשֵׂת" (א, ו) < פְּשִׁימְאֲנִי לְבַל [= יתחרט]; היסודות העבריים שבתרגום (מילים כמו "נדר", "עולם", "עוון"); מילים נבחרות בתרגום והשוואתן מבחינה לשונית-תרגומית ללהגים האחרים של הארמית-החדשה היהודית. לדוגמה: "דג/דגה" = נוֹנִילְתָא [זאכו – נוֹנִיסָא, אורמיה ורוונדוז – מְצִיתָא ~ מְסִיתָא], "תולעת" < תוֹלִילְתָא [זאכו – תוֹלִיאָסָא, אורמיה – כְּרָמָא, רוונדוז – כְּרִימְלָה], "מלך" < שוֹלְטָנָא [זאכו – חוֹמָא], "סער" < שְׂמַאל [אורמיה – פוֹכָא, רוונדוז – גוֹרְבָה, זאכו – בְּלָבְלִיסְכִי], "קיקיון" < פוֹלְכָאוּי [אורמיה – קְרָא, רוונדוז – קְרָעָא, זאכו – גְּנְגְרָצִיא], "רוח" = רוֹכָא (בלהגים האחרים פוֹכָא), "שלושה" < תְּלָחָא [אורמיה – תְּהָא, רוונדוז וזאכו – טְלָחָא].

לסיום, תרגום ספר יונה מהווה נדבך צנוע בחשיפה ובתיעוד של הספרות שתורגמה לארמית חדשה יהודית מן העברית.

מקורות

- אבינרי, ע' (תשמ"ט). ספר יונה, הניב הארמי של יהודי זאכו. ירושלים: האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, עמ' 21-27.
- ישורון, ח' (תשמ"ו). ספר יונה - הפטרת מנחת יום כיפור, הפטרות השנה בארמית קלה. חולון: הוצאה עצמית, עמ' 166-169.
- ריבלין, י' (תשי"ח). תרגום יונה בלשון רוונדוז, תרגומי יהודי כורדיסטאן. שיקאגו: המדרשה למדעי היהדות, עמ' לז-מב.

לחשי תפילה קצרים של נשים בשפה הדבורה בלאדינו בשלוש עתות מצוקה

הדרת נשים מהריטואל הדתי הגברי במהלך הדורות, גרמה להן לסלול דרך משל עצמן, ליטול יוזמה משלהן ולהתפלל בשפה משלהן בעתות צרה ומצוקה. תפילות הנשים במסורת שבעל פה הן תפילות אישיות, אך יש בהן גם חיבור לקהילת הנשים כולה במרחב התרבותי בו הן נוצרו. התפילות משקפות סיפור חיים יהודי ספרדי ובאמצעותן אנו נחשפים למרחב נשי, שנפגע בשל תלאות החיים – לידה מול מוות, ניצחון מול מפלה, חיים מול בצורת. ניתן לזהות בתפילות אלו חרדה, פחד קמאי ורצון להיטיב את הגורל באמצעות אנרגיה חיובית, שממללות השפתיים. אלו תפילות של ליטורגיה נשית יצירתית, שגאלה אותן מאילמותן והקנה להן קול במסורת התפילה שבעל פה, בה השתקפו הרגלי חיים, אמונות, נורמות וערכים. תפילות אלו של נשים למען נשים, הן סוג של אלטרנטיבה שנוצרה אל מול השיח הגברי, אל מול שפת התפילה הבלתי מוכרת [העברית] ואל מול ההדרה מהעשייה הציבורית ומהפרקטיקה הקהילתית. עשייה שכזו במרחב נשי-יהודי פעיל ורוחש, יש בה להמחיש יותר מכל את כלי-העבודה של ארגז הכלים הנשי-יהודי, את הדבק הקיומי ששימר את שרשרת הדורות. את אותו ד.נ.א נשי-יהודי שלא ניתן לתארו, אך הוא חי וקיים ללא תלות בזמן, מקום או שפה. הוא משותף ובעל דמיון רב, למרות הפרדה שנכפתה בין פזורות העם היהודי במשך אלפיים שנות גלותו

ההרצאה תעסוק במספר מצומצם של סגולות מילוליות, לחשים או תפילות קצרות, שנהגו נשים דוברות בלאדינו להתפלל, ללחוש או לברך בעתות של מצוקה: לידה, מלחמה ובצורת. תפילות אלו, שנאספו מפי מסרניות, נבחרו מכיוון שהן אינן מצויות בשני הספרים המרכזיים של תפילות נשים, שתועדו בעת האחרונה - ספרה של ד"ר עליזה לביא, "תפילת נשים" (2005), שיש בו ליקוט תפילות נשים מעדות שונות, בין היתר גם בשפת הלאדינו, וספרה של פרופ' אורה רודריג שורצולד (2012), "סדר נשים", המביא את התפילות הכתובות בסידור "סדר נשים" בלאדינו מהמאה השש עשרה.

מקורות

לביא, עי' (2006). *תפילת נשים*. הוצאת ידיעות אחרונות, תל-אביב.
 רודריג-שורצולד, אי' (2012). *סדר נשים, סידור תפילות בלאדינו, סלוניקי המאה השש עשרה*. הוצאת יד יצחק בן צבי, ירושלים.

Lazar, Moshe, *Siddur tefillot: A Woman's Ladino Prayer Book* (Lancaster: Labyrinthos, 1995).

הבדלים בתחום אוצר המילים של סוגות אחדות בערבית מדוברת (ספונטנית) בארץ

הנושא: ערבית מדוברת היא "מונח גג" לכל הגוונים של הלהגים הערביים הקיימים ומדוברים בישראל ובארצות ערביות. ערבית מדוברת היא רובד שפה שפועל בכל תחומי החיים והתקשורת, על כל סוגותיהם. בהרצאה זו נתייחס לסיפורי עם, לסיפורים אישיים ולשיחות וריאיונות בערבית, שהוקלטו כדיבור ספונטני. מטרת המחקר הייתה לבדוק איך מתבטאים ההבדלים בין שלוש הסוגות מבחינת אוצר המילים של הלהגים הערביים.

בישראל, דוברי הערבית המדוברת הם רב-לשוניים המתקשרים במספר שפות לסירוגין: להג האם (השפה המדוברת בבית); ערבית ספרותית, עברית ואנגלית, הנלמדות בביה"ס; להגים ערביים ו/או שפות זרות נוספות, שהדוברים לומדים אותם באקראי או בביה"ס, לפי סביבתם.

השיטה: לצורך המחקר נבדקו טקסטים שהוקלטו מפי דוברים מצפון הארץ ופורסמו בספר על סיפורי עם בדווים מהגליל (פרץ 2017), סיפורים אישיים של חיפאים נוצרים, מוסלמים ויהודים (גבע-קליינברגר 2004), ושיחות וריאיונות של סטודנטים (ברנד 2013). בדקנו בהם את אוצר המילים, ובמיוחד המילים שאינן שייכות ללהג של הדוברים. מיינתי את המילים שאינן שייכות לדיבור יומיומי "רגיל" תוך התייחסות למילים משפות זרות. הממצאים יהיו מרכז ההרצאה.

ממצאים ומסקנות: במחקרנו נמצאו הבדלים באוצר המילים ובסוגות של הדוברים בכל קבוצה. במיוחד בולטים ההבדלים בין הדוברים הבדווים (בסיפורי העם) והדוברים מהקבוצות האחרות. מבחינת אוצר המילים של הדוברים נמצאו בעיקר מילים ומבעים בעברית, מספר קטן יותר של מילים באנגלית, ומילים מעטות מאוד משפות אחרות. יש עדיין לבדוק אם תפוצת המילים הזרות בשלושת המקורות שונה בגלל הסוגה או עקב נסיבות החיים של הדוברים בקבוצות השונות.

מקורות

ברנד, שי (2013). מעברים משפה לשפה (Code Switching) (ערבית-עברית) בלשונם של סטודנטים דוברי ערבית בישראל: היבטים לשוניים, סוציולוגיים ופסיכולינגוויסטיים. עבודת דוקטור. רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.

פרץ, יי שי (2017). בין השמש לירח, סיפורי עם של שבטי הבדווים בגליל. ירושלים: הוצאת מינרוה.

Geva-Kleinberger, A. (2004) *Die arabischen Stadtdialekte von Haifa in tder erstern Hälfte des 30. Jahrhunderts*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

רשימת המשתתפים

מר אבו רביעה איהאב, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, המחלקה ללשון העברית,
achab@post.bgu.ac.il

ד"ר אוירבך ברק, אורנים, המכללה האקדמית לחינוך, החוג ללשון העברית
barak380@gmail.com

ד"ר ארגמן אסנת, האקדמית גורדון, החוג ללשון העברית, oargaman@gordon.ac.il

גב' אתקין הלה, אורנים, המכללה האקדמית לחינוך, החוג ללשון העברית hillatk@gmail.com

ד"ר בן-ישראל קסוטו גוני, האקדמית גורדון, החוג לספרות עברית; אורנים, המכללה האקדמית לחינוך, החוג לספרות ומבע יצירתי gonibenis@gmail.com

ד"ר גבורה אבי, המכללה האקדמית ברל, החוג ללשון עברית gvura_a@walla.com

ד"ר דורי ניצה, החוג לגיל הרך, המכללה האקדמית הדתית לחינוך, שאנן, חיפה
nitsa.dori@gmail.com

ד"ר דן נטע, מכללת סמינר הקיבוצים; אורנים, המכללה האקדמית לחינוך
netadan8@gmail.com

ד"ר הרפז דבורה, מכללת לוינסקי dharpaz100@gmail.com

ד"ר השכל-שחם עירית, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילון, החוג ללשון העברית
irithaskel@dyellin.ac.il

ד"ר וורמסר יהונתן, האקדמית גורדון, החוג ללשון העברית; מכללת אפרתה
yowormser@gmail.com

פרופ' (אמריטה) ויצמן אלדעה, אוניברסיטת בר-אילן, המחלקה לתרגום וחקר התרגום והיחידה ללימודים בין-תחומיים elda.weizman@biu.ac.il

גב' וסרמן-אמיר דלית, מכללת סמינר הקיבוצים; אוניברסיטת תל-אביב
dalitwamir@gmail.com

ד"ר זאבי עירית, אורנים, המכללה האקדמית לחינוך iritzee@gmail.com

מר זונדר אורן, אוניברסיטת בר אילן; המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילון
oren.zonder@gmail.com

ד"ר זיגלבוים אושרי, אוניברסיטת תל-אביב ומכללת אורנים, החוג ללשון העברית,
oshriyaffe@gmail.com

גבי זימין ליזה, האקדמית גורדון, החוג ללשון העברית liza.zimin.7@gmail.com

ד"ר טרומר פנינה, אוניברסיטת תל אביב; המכללה האקדמית בית ברל pninat@tauex.tau.ac.il

ד"ר ימיני בת-ציון, מכללת לוינסקי לחינוך yeminib@gmail.com

ד"ר יפת אילת, מכללת לוינסקי לחינוך; המכללה האקדמית אחוה ayelet.yeffet@gmail.com

ד"ר ישראלי יפה, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילון, החוג ללשון העברית, yaffai@dyellin.ac.il

ד"ר כהן איילת, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילון, החוג לתקשורת ayeletkohn@gmail.com

פרופ' לבנת זהר, אוניברסיטת בר אילן, המחלקה ללשון העברית וללשונות שמיות Zohar.livnat@biu.ac.il

ד"ר לקס ליאור, אוניברסיטת בר-אילן, המחלקה לבלשונות וספרות אנגלית Lior.Laks@biu.ac.il

ד"ר מילר שפירו כרמית, אורנים, המכללה האקדמית לחינוך, החוג ללשון העברית; המכללה הערבית לחינוך, החוג לעברית carmitmil@gmail.com

ד"ר מנור רמה, המכללה האקדמית בית ברל, החוג ללשון וספרות עברית manorsr@netvision.net.il

ד"ר סובלב-מנדלבאום ליאת, האקדמית גורדון, החוג למקרא manliat@gmail.com

פרופ' סובר אריה ונור-אלדין ג'הג'אה, אלקאסמי המכללה האקדמית לחינוך; האוניברסיטה הפתוחה ariesover@gmail.com

פרופ' סוברן תמר אוניברסיטת תל-אביב, החוג ללשון העברית ולבלשונות שמית tamarsovrn@gmail.com

ד"ר סידר טלי, האוניברסיטה העברית, בית הספר לחינוך talli.cedar@gmail.com

ד"ר עמיחי חפציבה, מכללת לוינסקי לחינוך heftsiba@levinsky.ac.il

ד"ר צור ברזניץ רבקה, האקדמית גורדון, החוג לספרות rivkatzurgordon@gmail.com

גבי קוזאי עינת, אוניברסיטת תל אביב, ביה"ס למדעי התרבות einatkuzai@mail.tau.ac.il

ד"ר קורן-מיימון יאיר, האקדמית גורדון, החוג לספרות yairmaimon@bezeqint.net

גבי קציר ניקול, אוניברסיטת תל אביב, החוג לבלשונות Nicolek@mail.tau.ac.il

ד"ר רוזין שי, האקדמית גורדון, החוג לספרות עברית shairudin1@gmail.com

פרופ' רוזנהויז יהודית, סוונטק בע"מ; הטכניון מ.ט.ל., לימודים הומניסטיים ואמנויות
judith@swantech.co.il

ד"ר רוזנטל רוביק, האוניברסיטה הפתוחה ruvikr@netvision.net.il

ד"ר שוקרון-נגר פנינה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, המחלקה ללשון העברית
pshukrun@bgu.ac.il

ד"ר שירן, רונית, האקדמית גורדון, החוג לספרות, ronit.shiran@gmail.com

ד"ר שלזק ענת, האקדמית גורדון anat.shlezak@gmail.com

גב' שמשי בן-ארי מיכל, מכללת סמינר הקיבוצים; המכללה האקדמית בית ברל; אוניברסיטת תל-
אביב michal.shimshi@gmail.com

ד"ר שנברג גליה, האקדמית גורדון, החוג לספרות galia.shenberg@gmail.com